ÑAPA
Weekend Bijlage Amigoe
ZATERDAG 9 OKTOBER 1993
AMIGOE

INTERVIEWS

Offshore laat zich niet afmaken

REPORTAGES

Aikido: vechten met discipline

Kitland Chong

"In onze industrie zijn er geen grenzen"

De problematiek waarmee de ALM sinds jaar en dag worstelt is complexer dan de *man on the street* zich dat voorstelt. Dat komt door het takenpakket dat door de houder van de meerderheid der aandelen, de Antilliaanse overheid dus, aan onze *national carrier* wordt opgelegd. Maar ook door de eisen en verlangens van de inwoners van onze verschillende eilanden, die op het moment waarop dat hun het beste uitkomt, en liefst tegen een goedkoop tarief, zich van het ene eiland naar het andere willen verplaatsen. En als je dan, zoals in het geval van de ALM over een beperkte vloot beschikt, wordt dat uiterst moeilijk.

= door Norbert Hendrikse =

Luchtvaart en toerisme

DE RELATIE tussen luchtvaart en toerisme is een onderwerp dat geregeld terugkeert in de discussies over de economische ontwikkeling van onze eilanden. Vragen over de 'monopoliepositie' van de KLM op de mid-Atlantische route,
over het al dan niet subsidsiëren van de ALM voor het onderhouden van de onrendabele maar nodige verbindingen tussen de eilanden,
over het verlenen van faciliteiten aan buitenlandse luchtvaartmaatschappijen om ze als geregelde carriers aan te trekken komen dan weer naar voren. De ALM, onze jubilerende nationale luchtvaartmaatschappij, staat bij dit alles in het middelpunt. De samenwerking met de KLM is door de huidige ALM-directie met vreugde ontvangen, maar anderen plaatsen er de nodige vraagtekens bij. De royale 'incentives' die door de gedeputeerde van Toerisme van Curacao aan American Airlines zijn aangeboden om de vluchten op Curacao weer te hervatten, hebben geleid tot een storm van protest bij de ALM die - waarschijnlijk terecht - dezelfde voorwaarden opeist.

En elke poging van ALM of Air Aruba om tot betere resultaten te geraken door het verminderen of zelfs laten vervallen van onrendabele connecties, worden door een niet-begrijpend pulbiek met luid protest begroet.

Om enig inzicht te verkrijgen in de voor de leek moeilijk te volgen ontwikkelingen in het luchtvaartbeleid, spraken wij met ALM-directeur Kitland Chong en met luchtvaartdeskundige Arturo 'Tula' Jesurun, een man met ruime ervaring als oud-marketing consultant van de ALM, in het verleden vertegenwoordiger van Pan American en American Airlines op Curaçao en Aruba en een geregeld bezoeker van allerlei luchtvaartconferenties. "Een wandelende luchtvaartencyclopedie, die door velen onderschat wordt ", zegt ALM-er Chong, die hoog opgeeft over de kennis en ervaring van Jesurun.

ALM-directeur Kitland Chong: "Wij opereren niet alleen als streekvervoerder, vergelijkbaar met de Nederlandse Spoorwegen of de Verenigde Busbedrijven in Nederland, maar moeten er ook voor zorgen dat er geregelde vluchten zijn die toeristen naar onze eilanden brengen. Daar is de laatste jaren bovendien een extra taak bijgekomen, namelijk het vervoer van zakenlieden die onze vrije zones willen bezoeken. Dit laatste vereist een grote flexibiliteit bij het plannen van routes en tarieven door de ALM. We zijn daarbij immers afhankelijk van de conjunctuur in de landen waar die bezoekers vandaan komen. Heerst er politieke onstabiliteit in Haïti, dan blijven de Haïtianen plotseling weg; dondert de economie in Jamaica of Trinidad in elkaar, dan kunnen wij geregelde vluchten naar die eilanden wel vergeten. En het duidelijkste voorbeeld is wel de dramatische devaluatie van de Venezolaanse bolivar in 1983, waardoor de markt van Venezolaanse kooptoeristen plotseling wegviel".

FLEXIBILITEIT

De ALM-directeur vermeldt daarbij niet eens het instorten van de Surinaamse economie en de problemen met buitenlandse deviezen waardoor dit land, evenals daarvoor ook Guyana, voor tonnen in het krijt kwam te staan bij onze nationale luchtvaartmaatschappij. Dit soort problemen vereist het voortdurend nauwlettend blijven volgen van internationale trends en het daarop tijdig inspelen. Creativiteit in het marketingproces, aanpassen van tarieven, het scherp in de gaten houden van de concurrentie, een gericht beleid op het gebied van de logistiek, m.a.w. een bewonderingswaardig vakmanschap voor een kleine maatschappij als de ALM, waaraan de lessen die men geleerd heeft en nu weer opnieuw leert van de KLM niet vreemd zijn.

Terugkomend op het interinsulair vervoer, geeft Chong toe dat er weliswaar een geregelde verbinding moet zijn tussen de eilanden, met redelijke tarieven, maar dat dit niet ten koste mag gaan van de ALM in die zin dat de onderneming daardoor voortdurend in financieel-economische problemen geraakt.

"Wij hebben bijvoorbeeld op een gegeven moment gekeken naar de stoelencapaciteit op onze vluchten naar Bonaire en kwamen tot de conclusie dat wij veel rendabeler zouden kunnen vliegen met drie dagelijkse vluchten, maar dan met een grotere stoelencapaciteit. Momenteel zijn er 36 vluchten per week op Bonaire. Dit aantal zouden wij graag willen terugbrengen, maar dan vervangen door vluchten met een grotere passagiers- en beladingscapaciteit. Wij stuiten daarbij echter op sterk verzet van Bonaire, maar het is nu eenmaal zo dat als wij 3 of 4 vluchten per dag zouden uitvoeren naar Bonaire met 400 stoelen, onze kosten drastisch omlaag zouden gaan. Maar ja, dat soort zaken zijn sterk politiek gebonden".

SUBSIDIE

U vergelijkt het ALM-vervoer tussen de eilanden met het NS-treinverkeer of regionaal busverkeer in Nederland, maar die instellingen worden sinds jaar en dag door de Nederlandse overheid gesubsidieerd.

"Inderdaad. En ik ben ook blij dat bij het begin van de nieuwe samenwerking met de KLM onze overheid heeft laten weten bereid te zijn bij te dragen in onze jaarlijkse exploitatiekosten. Men had het toen over een bedrag van 1,5 miljoen gulden per jaar, wat een druppel op een gloeiende plaat is. Wij zijn nu aan het nagaan wat de werkelijke kosten zijn om de interinsulaire verbindingen in stand te houden".

Die bijdrage waar u het over heeft komt van de centrale overheid als aandeelhouder van de ALM. De eilandelijke overheden dragen niet bij in de exploitatiekosten, al zou je kunnen verwachten dat b.v. een eiland als Bonaire dat allerlei eisen stelt aan vliegfrequenties ook een duit in het zakje zou moeten doen.

Chong: "Daarover bestaat nog geen enkele afspraak met de eilanden. Maar van de andere kant hebben wij wel de verplichting om b.v. in het geval van Bonaire minstens 21 vluchten per week uit te voeren.

Nu wij het toch over de andere eilanden hebben, wat gaat er met de ALM gebeuren bij wijziging van onze staatkundige structuur, zeg in het geval dat Curaçao voor een autonome status binnen het Koninkrijk kiest?

Chong: "Daar hebben wij inderdaad rekening mee gehouden op het moment dat de KLM in onze maatschappij ging participeren. In de overeenkomst staat letterlijk dat de overheid als aandeel-

vervolg op pag. 9

Foto Ken Wong

KITLAND CHONG

Arturo Jesurun:

"Filosofie van de ALM door overheid nooit begrepen"

Arturo Jesurun is het in grote lijnen eens met de zienswijze van ALM-directeur Kitland Chong, dat er in de luchtvaartindustrie eigenlijk geen landengrenzen bestaan. "Wij hebben de neiging de luchtvaartindustrie te bekijken vanuit een lokale optiek. En dat is onjuist, want gebeurtenissen in Europa of de Verenigde Staten hebben direct hun weerslag op beslissingen die hier genomen worden. De ALM wordt vaak beoordeeld zonder dat men rekening houdt met dat aspect. Beslissingen van de ALM-directie worden veelal opgedrongen door de internationale luchtvaartindustrie. American Airlines heeft een computercentrum in Dallas waar elke dag 35.000 tarieven die er over de hele wereld worden gehanteerd worden 'gechecked', om na te gaan of die van AA nog concurrerend zijn. Dat doen trouwens alle grote Amerikaanse en Europese luchtvaartmaatschappijen, inclusief de KLM. Beslissingen die op grond hiervan genomen worden, raken ook de ALM direct of indirect".

ARTURO JESURUN

Jesurun vindt de controverses die men hier creëert rond het doen en laten van de ALM niet meer dan een *oratio pro domo*. "Er wordt kritiek geleverd door mensen die niet de moeite genomen hebben zich in de materie te verdiepen. Zelfs wij die jarenlang bezig zijn met de luchtvaartindustrie worden soms verrast door nieuwe ontwikkelingen. De marketing-filosofie van tien jaar geleden b.v. gaat tegenwoordig niet meer op".

ERVARING

"Het management van een moderne luchtvaartmaatschappij moet daarom afgaan op de adviezen van mensen met jarenlange ervaring in de industrie die de ontwikkelingen bijhouden. Bij ons gaat het er om, hoe wij met onze waardevolle toeristische infrastructuur kunnen overleven in een gebied met een steeds groeiende concurrentie. De ALM speelt daarbij een onvervangbare rol, want zonder ALM is Curaçao toeristisch gezien ten dode opgeschreven".

De ALM hanteert volgens Jesurun sinds haar oprichting een luchtvaartfilosofie die geërfd is van de KLM en die gebaseerd is op de ervaring van de experts uit die jaren. En die filosofie is volgens hem nooit begrepen door onze lokale overheid. Het gaat er namelijk om dat de ALM een vooraanstaande positie moet innemen in het regionale luchtverkeer en daarbij niet zodanig gehinderd moet worden door interinsulaire verplichtingen die het uitoefenen van deze taak onmogelijk maken.

Jesurun haalt een uitspraak aan van de Amerikaanse luchtvaartdeskundige dr. James van Airline Economics in Washington, die zegt dat de Amerikaanse markt volledig afhankelijk is van de economische ontwikkelingen in de V.S. Op het gebied van marketing moet je daar dan ook terdege rekening mee houden.

"Je kan b.v. niet zeggen, we gaan American Airlines aantrekken, zonder na te gaan of het moment daarvoor wel gunstig is. Wij hebben op Curaçao diverse adviseurs rondlopen met akademische titels, maar met te weinig kennis van de markt.

Hun adviezen zijn misschien wetenschappelijk waterdicht, maar in de praktijk blijken zij niet tot het gewenste resultaat te leiden. Daarom ben ik zeer verheugd met de samenwerking die de ALM heeft bereikt met United Airlines. Dat is zonder meer een *homerun* om in baseballtermen te spreken, want daardoor heeft de ALM behalve toegang tot een markt in de V.S. die minstens gelijk is aan die van American Airlines, ook de medewerking van UA-experts op luchtvaartgebied".

AMERIKANEN

Maar waarom reist de doorsnee Amerikaanse toerist niet naar Curaçao, maar wel naar Aruba en naar andere Caribische eilanden?

Jesurun: "Ik heb zelf vijftien jaar op Aruba gewerkt en daarbij viel op dat de Arubanen een grote affiniteit hebben met de Amerikaan, waarschijnlijk als gevolg van jarenlange verblijf van de Amerikaanse olie-industrie op het eiland. Om een markt te veroveren, moet je de sociologie van die markt begrijpen. Waarom kwamen de Venezolanen naar Curaçao? Omdat de Curaçaoënaars de Venezolanen aanvoelen en hun cultuur begrijpen. Hetzelfde geldt voor de Nederlandse toeristen die we nu krijgen. Wij weten waar Leiden en Waddinxveen liggen, waar je in Amsterdam een kroketje kan kopen en wij kunnen daarover met bezoekers uit Nederland praten. Maar van Amerika en de Amerikanen weten we weinig of niets".

En dat ondanks het feit dat talloze Antillianen jaarlijks op vakantie gaan in de V.S.?

"Die komen niet verder dan inkopen doen in Miami, of met de kinderen reizen naar Disney World in Orlando of tegenwoordig naar Atlanta, een stad die overigens een beter beeld geeft van de Amerikaanse samenleving. Maar Florida is Amerika niet".

Wordt er dan niets gedaan om de mensen in onze toeristische sector een grotere affiniteit te geven met de Amerikaan.

"Wat kan je verwachten als je een Brit met ervaring in Afrika aantrekt om ons toerisme te gaan leiden? Voordat hij zich heeft ingesteld op Kalamazoo Michigan of Burbank Californië is zijn contract verstreken. Ik heb in de V.S. gestudeerd en daar jaren gewoond, maar nog steeds ontdek ik daar nieuwe dingen. Daarom is het zo belangrijk dat de ALM met een van de *big brothers* in de Amerikaanse luchtvaartindustrie tot samenwerking is gekomen. De Arubanen hebben dat indertijd gedaan met de hotelketen van Holiday Inn, die in de hele Verenigde Staten vestigingen heeft.

KLEURLINGEN

U heeft zelf indertijd voor Holiday Inn op Curaçao het plan ontworpen om gekleurde Amerikaanse toeristen aan te trekken, omdat de lokale bevolking met die groep meer affiniteit zou hebben dan met de blanke Amerikaan. Waarom is dat toen niet gelukt?

"Omdat wij niet de nodige medewerking kregen. Grote steden als New York, Atlanta, Washington, Detroit enz. hebben een grote gekleurde bevolking onder wie vele koopkrachtige en reislustige Amerikanen. Toen wij ze hier indertijd ontvingen reageerden ze met opmerkingen als: 'Waarom hebben jullie ons niet eerder opgezocht. Dan waren we met meer vrienden gekomen en hadden we van Curaçao een vaste vakantieplaats gemaakt'.

De ALM heeft toen een aantal advertenties geplaatst in het blad *Ebony* speciaal gericht op de Amerikaanse kleurling, maar onder druk van bepaalde mensen hier die opmerkingen maakten over 'discriminatie' en 'racisme', is men daar rap mee opgehouden".

Eindredaktie: Norbert Hendrikse, opmaak: Solange Isselt

Met indrukwekkende steun van echtgenote Hillary

Clinton vijzelt prestige op met voortvarend gezondheidsplan

= door Paul van den Bosch, ANP =

Washington - Het ei van Hillary is gelegd. De Amerikaanse president Bill Clinton heeft eindelijk de revolutionaire plannen ontvouwd, die zijn vrouw, Hillary Rodham Clinton, voor de gezondheidszorg heeft uitgedokterd. Daarmee staat het politieke gewicht van Clinton op het spel. De strijd met het Congres om het gezondheidsrapport kan hij met meer vertrouwen tegemoet zien dan de onderhandelingen over het andere controversiële thema in de Amerikaanse politiek: de NoordAmerikaanse vrijhandel.

Het leven van iedere Amerikaan - en daar zijn er 255 miljoen van - zal door invoering van het nieuwe gezondheidsstelsel worden beïnvloed. In een land, waar het superlatief zo ongeveer tot norm is geworden, werden de plannen al op voorhand betiteld als het meest ingrijpende sociale wetsvoorstel sinds het *new deal*-pakket van president Franklin Delano Roosevelt in de jaren dertig.

THEMA

Het politieke lot van de nieuwe vernieuwende president ligt nu in handen van de Senaat en het Huis van Afgevaardigden. En dat laten de Republikeinen en Democraten de veertiger uit Little Rock, Arkansas weten ook. Het plan voor de gezondheidszorg was Clintons belangrijkste thema in de verkiezingen. Daarmee staat of valt eigenlijk zijn presidentschap. Kritiek kwam er na de introductie al snel. Niet te betalen, was de voornaamste klacht. Niet door het bedrijfsleven, de patient en de overheid. Veel Republikeinen zien het plan als een aanval op de vrije keuze van het individu. Lobbyisten schoten namens de invloedrijke medische sector al gaten in het *health-care*-plan van Hillary, dat, zo luidt de verwachting, toch zal worden aangenomen. Maar niet zonder wijzigingen.

"Veel gematigde Republikeinen zijn namelijk tot samenwerking met Clinton bereid," weet historicus Maarten van Rossem van de Universiteit van Utrecht, die onlangs licht over Clintons presidentschap laat schijnen tijdens het symposium *America on the move* van de stichting Jason in Rotterdam.

"Nu is dat congres natuurlijk wel een krukkerige troep. De slechtst functionerende volksvertegenwoordiging van een groot geïndustraliseerd land, met uitzondering van Italië wellicht. Dus zal het wel een tijd duren voordat het congres definitief zal instemmen. Dat wordt passen en meten totdat een compromis is bereikt."

Het tekent de gecompliceerdheid van Capitol Hill dat Clintons felle tegenstanders in het gezondheidsdebat dat andere prestige-object van de president, het North American Free Trade Agreement (NAFTA), moeten redden. Alleen de steun van Republikeinen, van oudsher bepleiters van vrijhandel, behoedt Clinton immers voor een blamage in die discussie.

Als het akkoord met Mexico en Canada wordt goedgekeurd, ontstaat binnen vijftien jaar op het Amerikaanse continent een vrijhandelsgebied met 370 miljoen consumenten. Een ongekende binnenmarkt, groter dan de Europese, met een marktwaarde van 6,5 triljoen dollar.

Lange tijd leek het alsof Clinton zich weinig gelegen liet liggen aan de goedkeuring van het verdrag, dat een initiatief was van zijn voorganger George Bush, een Republikein. In Washington heette het dat Clinton niet wilde riskeren dat een politieke strijd over het vrijhandelsakkoord als een schaduw over het plan voor de gezondheidszorg zou gaan liggen.

De tegenstanders van NAFTA kregen ruim baan in een debat dat er amper een was. Ross Perot, een felle tegenstander van de vrijhandelsdriehoek, kwam terug uit de duisternis, waar hij na zijn nederlaag in de presidentsverkiezingen was teruggezet.

Perot beklom zijn stokpaardje en steigerde. NAFTA was de doodsteek voor de Amerikaanse industrie, zei hij. Bedrijven uit de VS zouden hun heil zoeken in de goedkope arbeidskracht in Mexico. Minder banen, minder welvaart, *'God's own country'* was in gevaar, zo bulderde Perot vanaf zijn televisiekansel.

Deze maand rukte Clinton uit met groot materieel. Hij moest wel, want bij gebrek aan tegengas had Perot de meerderheid van het volk en zijn parlementariërs aan zijn zijde gekregen. Op het gazon van het Witte Huis werd het NAFTA-akkoord aangeprezen door de ex-presidenten Ford, Carter, Reagan en Bush. "Een demagoog met onbeperkte financiële middelen," schampte Carter bij die gelegenheid over Perot. Volgens opiniepeilingen is de helft van de Amerikanen tegen NAFTA. In de zakenwereld wordt het vrijhandelsverdrag echter met een grote meerderheid omhelsd. De ondernemers hebben vertrouwen in de cijfers van de overheid die duiden op een stijging van het aantal banen, met name voor hoger opgeleid personeel. Bovendien zal, zo verwachten industrie en regering, de export naar Canada en Mexico flink stijgen door het wegvallen van de tariefmuren.

De vakbonden zijn mordicus tegen en derhalve ook een deel van de democratische partij, het bolwerk van georganiseerde arbeid in de VS. NAFTA lijkt veilig in de Senaat, maar wankelt in het Huis van Afgevaardigden. De nummer twee en drie van de Huis-Democraten, Richard Gephardt en David Bonior, spraken zich uit tegen het handelsverdrag.

HETE HERFST

Het wordt een hete herfst voor Clinton, die volgens Amerika-*watcher* Van Rossem na een slecht begin is gegroeid in zijn functie. "Zeker wat de inhoud van het beleid betreft, valt dit presidentschap mij mee. We moeten niet vergeten dat hij in wezen een minderheidsregering heeft. Hij werd gekozen met 43 procent van de stemmen, niet - zoals Reagan - op de golven van electoraal enthousiasme. Daardoor begon hij redelijk zwak tegenover het Congres. Maar het gaat steeds beter. Hij heeft zijn begroting er doorheen gesleept en is bereid om over grote problemen na te denken en in voorstellen te gieten."

Van Rossem geeft Clinton dan ook een ruime voldoende. "Een zeventje."

Bij de presentatie van zijn nieuwe gezondheidsplan kon president Bill Clinton rekenen op de enthousiaste steun van zijn echtgenote Hillary, die in het Congres een uitstekende beurt maakte.

UNITA-leider Jonas Savimbi (links) met zijn aanhangers is nu een internationale paria geworden.

Iedere dag sterven er duizend mensen...

Angola wordt verteerd door de 'vergeten oorlog'

Luanda - Angola gaat ten onder aan verwaarlozing. Het land wordt verteerd door een oorlog die de wereld vergeet. In de hoofdstad Luanda liggen de gewonden kreunend in de gangen van de gore ziekenhuizen, de hongerigen kruipen door het vuilnis op straat. De Verenigde Naties zeggen dat er iedere dag 1.000 mensen doodgaan, in een oorlog die VN-gezant Alioune Blondin Beye 'de ergste ter wereld' noemt.

De kerkhoven van Luanda komen plaats tekort. "Wij hebben een muur neergehaald om meer ruimte voor de doden te maken", zegt een grafdelver op de Viana-begraafplaats in een buitenwijk van Luanda. De simpele kaveltjes, afgebakend met takken, raken sneller vol dan iemand had kunnen voorspellen.

De toestroom van tienduizenden mensen die gevlucht zijn voor de oorlog, die een jaar geleden weer oplaaide, is een zware last voor Luanda, dat al gebukt gaat onder verwaarlozing en corruptie. Het vuilnis ligt in grote hopen op straat, af en toe doorzocht door vermagerde bedelaars en hongerige honden. De ziekenhuizen hebben wanhopig tekort aan medicijnen, lakens en injectiespuiten.

Hoe slecht de situatie in de hoofdstad ook is, in het binnenland is die nog nijpender. Hulpverleners zijn gevlucht voor de gevechten. Alleen de strijdende partijen weten wat er echt gaande is, maar iedere dag sijpelen er misselijk makende verhalen door.

In sommige steden die in handen zijn van de verzetsbeweging Unita (Unie voor de totale onafhankelijkheid van Angola) rest de inwoners niets anders dan het vlees van de doden te eten. "Door de gevechten kunnen wij de zwaarst getroffen gebieden niet bereiken", zegt Philippe Borel van het wereldvoedselpogramma van de VN. Hij moet ervoor zorgen dat een half miljoen mensen van de hongerdood gered worden.

Dit in potentie rijke land rook een jaar geleden voor het eerst in bijna 20 jaar weer aan vrede. Na het vredesakkoord dat Unita en de regering in 1991 sloten, luwde de strijd. In september 1992 werden verkiezingen gehouden die de vrede hadden moeten bezegelen. Unita weigerde echter in te stemmen met de voor haar tegenvallende uitslag en nam de wapens weer op.

PARIA

Unita-leider Jonas Savimbi, tijdens de koude oorlog zwaar gesteund door de Verenigde Staten en Zuid-Afrika, verwerd tot een internationale paria. De VN kondigden zaterdag zelfs een olie- en wapenembargo tegen zijn beweging af om hem te dwingen de strijd te staken. Savimbi controleert echter 80 procent van het grondgebied en heeft toegang tot de rijke olievelden en diamantmijnen, met de opbrengst waarvan hij zijn oorlog kan financieren.

Savimbi heeft herhaaldelijk gezegd dat hij vrede wil. Hij stelde zelfs een eenzijdig bestand in, hoewel hij de provinciehoofdsteden onvermoeibaar bleef belegeren. President Miguel Trovoada van de eilandstaat Sao Tome probeert deze week een nieuwe ronde vredesbesprekingen van de grond te krijgen [illegible] de vorige mislukt was. Hij gaf woensdag echter toe dat het gebrek aan vertrouwen, na bijna 20 jaar oorlog, zijn inspanningen aanzienlijk bemoeilijkt.

Diplomaten, hulpverleners en westerse regeringen kijken handenwringend naar het bloedbad dat zich voor hun ogen afspeelt. Zij noemen Angola het nieuwe Bosnië of Somalië, maar het moorden in een van de grootste landen van Afrika is al veel langer aan de gang dan daar. De hoofdstad, waarvan de met palmbomen omzoomde lanen voor de onafhankelijkheid van Portugal in 1975 tot de elegantste van Afrika behoorden, is smerig en vervallen, de stank van de riolering verstikkend in de hitte. "De mensen hier lijden honger", zegt Dominique, een Franse non die werkt in de Josina Machel-kliniek. "Als hun familie geen voedsel brengt krijgen zij niets".

KREEFT

Door de vluchtelingen wonen er nu twee miljoen mensen in Luanda, terwijl de stad oorsponkelijk berekend was op 500.000 inwoners. De daklozen leven in containers of op het strand, naast de *trendy bars* en restaurants waar kreeft etende rijken de ogen proberen te sluiten voor de ellende.

Eenvijfde van de tien miljoen zielen tellende bevolking is ontheemd en de vluchtelingen overstromen de kuststrook die nog in handen is van de regering.

De ergste strijd is geleverd om Cuito, in het midden van het land, waar in acht maanden tijd naar schatting 14.000 tot 18.000 mensen gestorven zijn door honger, sluipschutters en bombardementen.

Met een inflatie van 1.300 procent per jaar is het maandloon van 150.000 kwanza (goed voor 6 gulden op de zwarte markt) nauwelijks genoeg om brood te kopen. Veel mensen zoeken een uitweg in diefstal. Dag en nacht weerkaatst in Luanda geweervuur.

De misère staat in scherp contrast met het luie leventje van de rijken die in hun nieuw geimporteerde jeeps en limousines langs de gaten in de straten laveren. Vorig jaar werd er meer geld gebruikt voor de import van auto's dan voor voedsel. "Het probleem is niet dat er niet genoeg geld is om voedsel te kopen. Het geld wordt slecht beheerd", zegt een Westerse diplomaat. "De regering gebruikt de oorlog vaak als excuus om niets aan de economische problemen te doen".

Weinig diplomaten verwachten dat de oorlog voor het komende regenseizoen, traditioneel de tijd waarin beide partijen hun troepen versterken, afgelopen zal zijn. De regering kan beschikken over zo'n 60.000 strijders en Savimbi over 35.000 tot 60.000 man, aldus een militair expert. "Savimbi zal om de macht vechten zolang hij denkt dat hij kan winnen", zegt een diplomaat. "En nu de regering militair sterker wordt, kan deze oorlog nog wel een paar jaar duren".

Zuidafrikaanse dienstboden willen geen 'meid' meer zijn

= door Jaco van Lambalgen =

In Zuid-Afrika zijn ze 'onzichtbaar': de dienstbodes die bij blanke families werken. Zij wonen jarenlang bij het gezin, veroordeeld tot een kamertje in de achtertuin. Ze verzorgen de kinderen en de huisdieren, koken, maken het huis schoon en verdienen daarmee een hongerloontje. Over hun werk is niets vastgelegd en ze kunnen op staande voet ontslagen worden. Dat gebeurt dan ook geregeld.

De dienstbodes kunnen daar schrijnende verhalen over vertellen. "Ik werd ontslagen omdat mijn mevrouw mijn kamer had doorzocht toen ik weg was, en daar een bekertje yoghurt vond. Ik had haar eerst moeten vragen of ik dat wel hebben mocht. Dat had ik niet gedaan, dus toen stond ik zonder verdere discussie op straat," zegt Connie Rantsho.

TONEEL

Zij is met vier collega's in Nederland om een serie toneelvoorstellingen te geven. Zij zijn allen lid van SADWU, de Zuidafrikaanse dienstbodenbond, en hebben samen het toneelstuk *'Imakhishini'* (In de keuken) gemaakt over hun leven. Vanaf zaterdag tot donderdag 21 oktober geven zij negentien voorstellingen door het hele land. De toernee is georganiseerd door de anti-apartheidsbeweging Nederland (AABN), de SADWU-steungroep en de stichting Gered Gereedschap.

Het idee voor het toneelstuk is geboren in gesprekken tussen SADWU-voorzitster Violet Mothladesi en de AABN. "Wij wilden iets opzetten om leden van SADWU meer inzicht te geven in hun positie en te laten zien dat wij niet dom zijn, en wel degelijk talent hebben," legt Violet uit in de huiskamer van een AABN-medewerkster in Amsterdam.

Connie en zij hebben de hele ochtend gerepeteerd en leunen doodmoe tegen de leuning van de bank. Maar Violet veert gedreven op om uit te leggen waar het SADWU om gaat: "In de gezinnen waar we werken noemen ze ons meisjes, hoe oud we ook zijn. In de kamertjes waar wij moeten wonen, mogen wij vaak geen bezoek ontvangen, laat staan dat ons gezin daar mag logeren. Zelfs na dertig, veertig jaar vertellen ze ons nog dat wij stom zijn en geen opleiding hebben gehad. Dan ontslaan ze je terwijl ze weten dat wij geen pensioen hebben."

In rap tempo vervolgt zij: "Ik wilde per sé een stuk maken met echte dienstbodes. In films over Zuid-Afrika als *'Cry freedom'* en *'A world apart'* zie je dat zij niet echt zijn, dat het een of andere ingehuurde actrice is die wat in de kamer rondzwabbert. Ik wilde dat wij zelf speelden omdat wij weten wat het is om dienstbode te zijn".

Lidmaatschap van SADWU is vaak al voldoende reden voor ontslag, laat staan het meewerken aan een toneelstuk van de bond. De leden van de groep hebben dan ook allerlei verhalen verzonnen om aannemelijk te maken dat zij zes weken weg moesten. Sommigen zijn in Nederland voor een 'medische behandeling'. Zij willen niet zeggen om wie het gaat, uit angst dat hun werkgevers of vrienden van hun werkgevers erachter komen. Hun foto in de krant vinden ze niet erg. "Die herkennen ons toch niet, voor hen zijn we gewoon een of ander naamloos zwart gezicht".

In het toneelstuk is te zien hoe een meisje als dienstbode wordt ingehuurd, hoe zij haar dochtertje uitlegt waarom ze zo ver weg woont, bij haar werkgeefster, hoe haar "baas' haar aanrandt en hoe zij in contact komt met SADWU. "Aan het eind stapt ze uit zichzelf op. Ze heeft er genoeg van om een slaaf te zijn," zegt Violet tevreden.

TE KOPPIG

Violet werkt al jaren niet meer als dienstbode. "Ik was te koppig. Na anderhalf jaar bij éénzelfde mevrouw had ik meestal genoeg van alle commando's en ging ik gewoon weg. Ik ben ontslagen toen ik lid werd van SADWU." Connie werkt sinds haar achttiende jaar. Zij woont zo'n 600 kilometer van haar gezin en ziet haar kinderen maar eens in de drie tot zes maanden. "Dan moet ik nog allerlei smoesjes verzinnen om weg te kunnen." "De meeste dienstbodes verdienen zo'n 150 rand per maand (90 gulden). Dat is veel te weinig. Ze werken dan van maandag tot maandag en van januari tot januari. Als je een vrije dag wilt, moet je daarvoor dubbel zo hard werken om de tijd dat je er niet bent goed te maken," vertelt Violet.

SADWU is in 1986 opgericht en toen werd Violet voorzitster. "Wij willen dat de dienstboden wettelijk beschermd worden, dat onze rechten vastliggen. Nu gaat alles mondeling. Als je bijvoorbeeld wordt aangenomen om binnenshuis te werken, moet je niet gek kijken als je na verloop van tijd ook de tuin moet doen en de auto's moet wassen."

In Zuid-Afrika werken ongeveer één miljoen dienstbodes. Van hen zijn 7.000 betalend lid van SADWU. "Dan zijn er nog 70.000 vrouwen die zich hebben aangemeld als lid, maar 'vergeten' hun contributie te betalen." Violet voegt er meteen aan toe dat de vrouwen met hun loontjes nauwelijks voldoende voedsel en kleren kunnen kopen, of hun gezin in de verre Township kunnen onderhouden. "Het is al heel belangrijk dat wij georganiseerd zijn. Nu is het tijd voor onze rechten op te komen."

'Imakhishini' kan daarbij helpen. Na de toernee in Nederland staan optredens in Johannesburg op stapel. "Dan komt mijn familie ook kijken. Nee, mijn mevrouw vraag ik maar niet," zegt Connie, onder hilarisch gelach van Violet.

Initiatief minister Smits voor samenwerking naar Den Haag

Offshore niet van plan hoofd gewillig op guillotine te vleien

= door Hennie Harinck =

WILLEMSTAD — Deze week heeft de Tweede Kamer het goedkeuringswetvoorstel aangenomen op het nieuwe Nederlands-Amerikaanse belastingverdrag. De Amerikaanse Senaat debatteert eind oktober over het verdrag. Inwerkingtreding van dit verdrag op 1 januari 1995 betekent onder meer dat de zogeheten Antillenroute minder attractief wordt. Indirect wordt over het hoofd van Curaçao heen een van haar belangrijkste economische pijlers een gevoelige klap toegebracht. "Dat is ons sinds 1984 niet meer overkomen", aldus Gregory Elias. In dat jaar heeft Amerika de bronheffing op rente afgeschaft die een einde betekende voor de vele financieringsmaatschappijen die via Curaçao waren opgezet.

In het laatste bilateraal staatkundig overleg met Curaçao zei premier Lubbers dat 'Nederland niet van plan is de fiscale autonomie van Curaçao aan te tasten'. Niet alleen de eerder uitgeoefende pressie om het Verdrag van Straatsburg te ondertekenen, ook de wetswijzigingen die staatssecretaris Van Amelsvoort (Financiën) naar de Tweede Kamer heeft verzonden doen echter anders vermoeden. Wanneer deze voorstellen worden aangenomen dan krijgt de Nederlandse fiscus de mogelijkheid deelnemingsvrijstelling voor dividendenbelasting van filialen op Curaçao te weigeren. Een uittocht van de cliëntèle van de off shoresector naar soepeler oorden is dan waarschijnlijk. De Vereniging Off shore Belangen laat dit echter allerminst over haar kant gaan. Voorzitter Gregory Elias: "Dit vraagt om maar één antwoord: ten aanval!"

De VS stellen de bestrijding van belastingparadijzen als voorwaarde voor een voor Nederland relatief gunstig belastingverdrag, zo suggereert een gezaghebbend Nederlands dagblad. Zonder die maatregelen vrezen de Amerikanen schade te leiden van de lankmoedige Nederlandse houding tegenover *taxhavens*. Een flink deel van de winstbelasting van Nederlandse bedrijven kan tot op heden worden vermeden door geld te sluizen via de Antillen. Staatssecretaris Van Amelsvoort van Financiën wil daar op instigatie van de Amerikanen een einde aan maken. Hij beoogt met een voorontwerp van wet om de vennootschapsbelasting aan te scherpen, de winsten in *taxhavens* niet meer te blijven vrijstellen. Een a-commercieel voornemen, aldus de protagonist van de Curaçaose off shore Gregory Elias.

Amerika maakt met name bezwaar tegen de 'lege huizen' die geen daadwerkelijke activiteit ontplooien, maar wel profiteren van de Antillenroute. Het op Curaçao gewraakte belastingverdrag treedt per 1 januari 1995 in werking.

Elias stelt dat Curaçao machteloos staat voor wat betreft de wijziging van het belastingverdrag. "Het betreft immers de fiscale autonomie van Nederland". Met de nodige ironie kan volgens hem vastgesteld worden dat Nederland blijkbaar wel haar eigen fiscale huishouding

Verdrag Nederland VS is een 'sniper'

mag regelen zonder rekenschap te hoeven geven, terwijl premier Lubbers en minister Hirsch Ballin maar blijven hameren op inleveren van een stukje van de Curaçaose fiscale autonomie, omdat onze interne regelgeving andere rijksdelen onevenredig kunnen benadelen en tevens internationaal niet breed aanvaarbaar blijken te zijn. Elias wijst in dit verband op de kritiek van Nederlandse zijde op de 'penshonado-regeling'.

De Antillen hebben een eerdere aanslag op de inmiddels veelbesproken fiscale autonomie in 1992 weten af te slaan. Het zogeheten Verdrag van Straatsburg is, met een beroep op artikel 25 van het Statuut, niet door de Antillen ondertekend. De Curaçaose politici hebben eind augustus artikel 25 in stelling gebracht om de fiscale autonomie veilig te stellen.

Het verdrag inzake Wederzijdse Administratieve Bijstand in Belastingzaken (WABB) verplicht tot het verstrekken van gegevens, die de clientèle van financiële instellingen zeker niet op prijs zal stellen. Nederland dringt aan op ondertekening omdat de regeling als een belangrijk hulpmiddel wordt beschouwd in het tegengaan van fraude, illegale winsten uit financieel verkeer, de drughandel en het witwassen van druggeld. Registeraccountant Moret Ernst & Young kwam in september 1992 tot de conclusie dat er een uittocht van vennootschappen zou plaatsvinden indien de Antillen tot verdragsondertekening zouden overgaan.

SLUIPSCHUTTER

De gevolgen van een WABB zijn te kwantificeren terwijl het signaal dat de VS met dit verdrag wil geven de financiële wereld nog in het ongewisse laat. "Dit is een echte *sniper*, een sluipschutter. Levensgevaarlijk", zegt Elias. Hoewel de massale uittocht van de financiële off shoresector naar andere belastingparadijzen reeds na 1988 heeft plaatsgevonden (zie staatje Kamer van Koophandel) toen Amerika haar verdrag met de Antillen partieel opzegde, is een negatief effect van het belastingverdrag voor de sector niet uitgesloten.

In de regio vallen de Bahamas, de Maagdeneilanden (VS), Aruba en Panama op als concurrerende *tax-havens*, aldus de Kamer van Koophandel. Daar zit men niet bepaald stil, omdat de verlening van financiële diensten een uiterst lucratieve aangelegenheid kan zijn. Frankrijk, Engeland, Amerika: alle voormalige kolonisatoren hebben hun Caribische belastingparadijzen. Voor de concurrerende *taxhavens* hoeven we echter niet al te zeer te vrezen, meent Elias. "Die kunnen we heus wel aan."

Het Bureau Economische Argumentatie becijfert dat Curaçao in 1990 254 miljoen gulden uit offshore belastingen ontving en 384 aan operationele bestedingen die de klant uitbesteed aan de Curaçaose instellingen voor financiële dienstverlening. Daarmee mag die sector zich rekenen tot de absolute koploper in de top vijf van deviezenleveranciers van Curaçao. Bovendien levert zij naar de schattingen van de Kamer direct en indirect werk aan 5000 mensen.

Curaçao telt zo'n 20.000 Bijzondere Financiële Instellingen (BFI), die ten dele als brievenbusmaatschappijen kunnen worden aangemerkt. De Kamer van Koophandel spreekt liever van off shorezaken. "Een brievenbus suggereert dat er alleen maar doorgesluisd wordt, maar er vinden talloze handelingen plaats die verre het predikaat 'brievenbus' overtreffen." De VOB-voorzitter omschrijft de BFI's als volgt: 'een diversiteit aan activiteiten die de Curaçaose internationale financiële dienstensector levert'.

Na het topjaar 1988, waarin Curaçao maar liefst 579 miljoen gulden verdiende aan de internationale financiële dienstverlening, zakten de revenuen als gevolg van opzegging van de VS van haar belastingverdrag met de Antillen. Die bedroegen vorig jaar nog steeds 370 miljoen, maar dat is mede te danken aan de enorme activiteit in de sector, die immer op zoek is naar *niches* in de markt, aldus de Kamer.

Volgens Gregory Elias zouden de Antilliaanse politici het hard kunnen spelen door Nederland simpelweg voor de keus te stellen: òf we doen er gezamenlijk (met de nadruk op samen) alles aan om de rampzalige gevolgen van het onfortuinlijke belastingverdrag tussen de VS en Nederland - en de overige internationale negatieve signalen - creatief en constructief te benaderen òf Nederland mag jaarlijks met 400 miljoen gulden over de brug komen om het verlies van deze sector te compenseren. Want ratificatie van het verdrag betekent op termijn een behoorlijk afgeslankte internationale financiële dienstensector."

Maar zover zal het niet komen, verwacht hij. De voorzitter van de VOB heeft er alle hoop op gevestigd dat Financiën in Nederland samen met Curaçao opbouwend zal meewerken aan de concrete plannen die de minister van Financiën van de Nederlandse Antillen recentelijk aan Den Haag heeft aangeboden. Die zijn erop gericht het tij ten goede van het gehele Koninkrijk te doen keren en haar alom geprezen fiscaal commerciële sector aan internationale betekenis te doen herwinnen. Elias verwacht veel van deze samenwerking want 'de wereld mag van ons niet verwachten dat we gewillig ons hoofd neervleien op de guillotine die voor ons is klaargezet'.

Als het belastingverdrag van kracht wordt dan zullen de dochters van Nederlandse bedrijven op Curaçao niet meer ontkomen aan vijftien procent vennootschapsbelasting. Dan zoekt het bedrijf een vestiging waar de bedrijfswinsten minder belast worden, zoveel is duidelijk, meent Elias.

Met het voorontwerp van wet om de vennootschapsbelasting in Nederland aan te scherpen heeft staatssecretaris Van Amelsvoort niet alleen storm geoogst op de Antillen maar zich bovendien de toorn van de Hollandse werkgeversorganisaties op de hals gehaald.

Nu is er nog deelnemingsvrijstelling. Als in Curaçao vennootschapsbelasting wordt betaald, al is het maar drie procent, dan wordt het in Nederland ontvangen dividend niet een tweede keer belast. Van Amelsvoort stelt nu dat het vestigingsland minstens vijftien procent moet heffen wil er in geval van deelnemingsvrijstelling sprake zijn van dubbele belasting.

In de *Oriëntatienota fiscaal vestigingsklimaat* gaf de staatssecretaris aan dat Nederland 'te lief' is voor het internationaal operende bedrijfsleven, en dat andere landen wat dat betreft zich steeds meer ontpoppen als rivalen. Enerzijds moet ervoor gewaakt worden dat de schatkist niet teveel belasting misloopt, zo vindt Van Amelsvoort. Anderzijds profiteert Nederland van een spilfunctie in het financiële verkeer van ondernemingen. Hij wil dientengevolge wél voorkomen dat internationaal opererende ondernemingen Nederland minder aantrekkelijk gaan vinden als vestigingsplaats.

Mooie praatjes maar weinig steekhoudend, meent het Nederlandse bedrijfsleven. Zij wijst er in reacties op dat Nederland dient te beseffen dat de Amerikaanse overheid haar begrotingstekort probeert te dichten ten laste van haar handelspartners, dus ook van Nederland. Met het voornemen de deelnemingsvrijstelling in te perken en aansluitend bronbelasting te gaan heffen van zo'n vijftien procent is het niet alleen gedaan met de zogeheten Antillen-route, maar kan rijkspartner Nederland fluiten naar minimaal 750 miljoen gulden op jaarbasis aan belastingafdracht uit FBI's, schrijft het economische maadblad *Quote*.

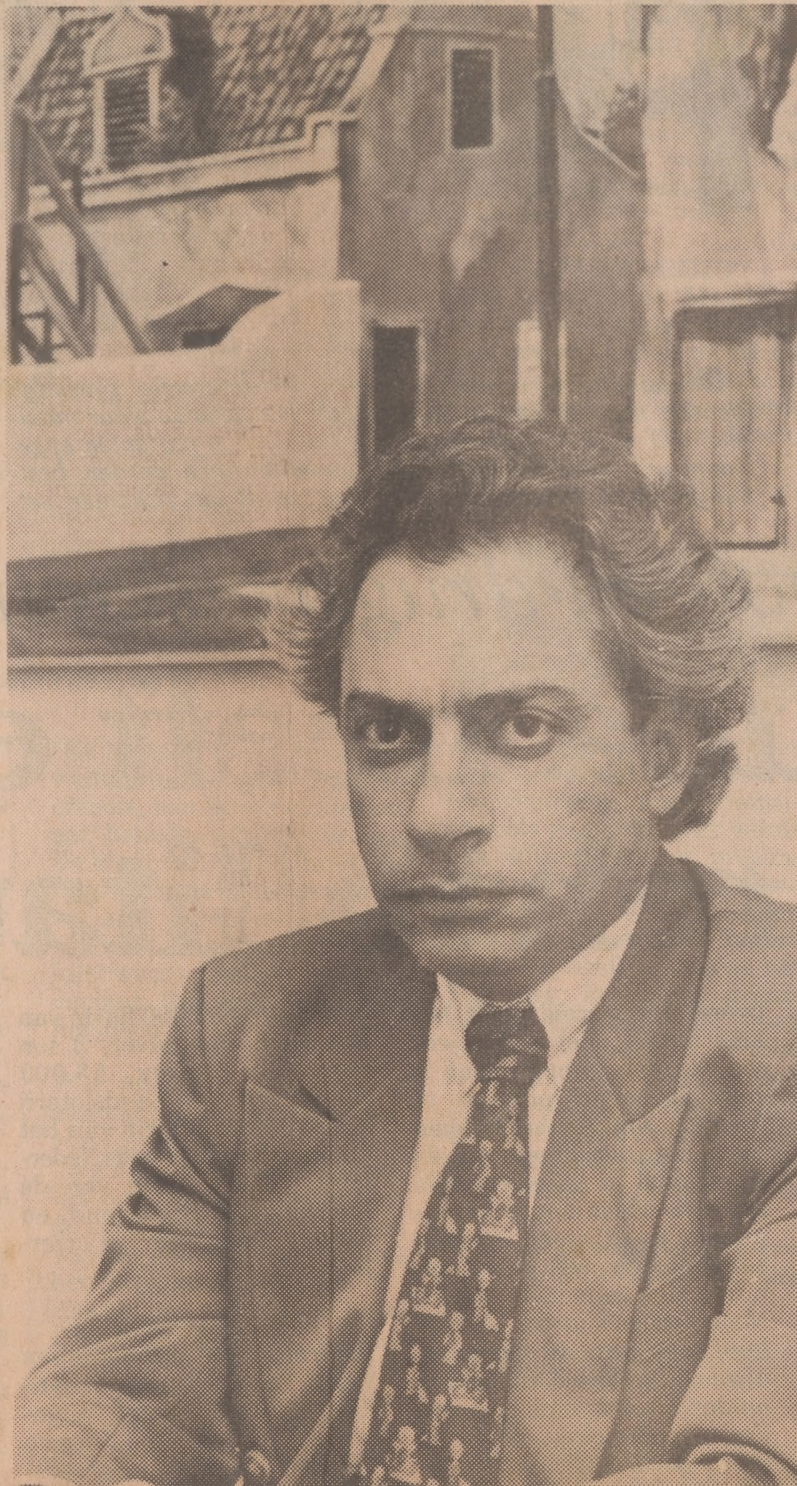
Nederlandse werkgeversorganisaties zijn bepaald ongelukkig met het aanpakken van ontwijking van vennootschapsbelasting, omdat het de financiële concurrentiepositie van Nederland dreigt te verslechteren. Deskundigen van accountantskantoren wijzen er op dat het internationale bedrijfsleven steeds beweeglijker is geworden als het gaat om vestigingsplaatsen en dat het beleid van de concern hierin mede bepaald wordt door de fiscale omstandigheden. Bij een verslechterde economie en een toenemende internationale concurrentie zou Nederland zich wel twee keer moeten bedenken alvorens de belastingwetgeving aan te scherpen, menen zij.

POLITIEAGENT

"Des te meer reden om samen op de bres te gaan staan", meent Elias. De VOB-voorzitter hekelt weliswaar de houding van Nederland, die 'samen met de VS meent fiscaal politieagent van de wereld te moeten spelen', maar is zich tevens bewust van de reikwijdte van de economische reus. De macht van de VS is overweldigend, verzucht hij. "Internationale verdragsbepalingen repareren ze evenzo vrolijk met nationale correcties, waardoor ze aan vervelende bepalingen ontkomen." Wat geldt voor de wereld, geldt niet voor 'het land van *hope and dreams*'. "Dat is de keiharde economische realiteit."

Op lange termijn kan een weerwoord bestaan uit het opbouwen van een netwerk van belastingverdragen met allerhande (handels)partners. Op korte termijn betekent dit volgens de VOB-voorzitter dat er 'één vuist getoond zal moeten worden'. Inmiddels heeft de minister van Financiën van de Nederlandse Antillen zijn hand uitgestoken.

De kritische geluiden van de Nederlandse werkgeversorganisaties stemmen Elias wat dat betreft gunstig. "Het mes snijdt niet alleen hier, maar ook in Nederland. Daar moeten we samen uit kunnen komen."

Gregory Elias, voorzitter van Vereniging Off shore Belangen: "Ik verwacht veel van gezamenlijke inspanning Antillen en Nederland teneinde financiële dienstensector te versterken." Foto Ken Wong

Aantal Off shore-klanten Curaçao		Deviezen uit winstbelasting en operationele bestedingen (in miljoenen guldens)
1985	25.552	485
1986	22.062	469
1987	20.480	460
1988	19.296	579
1989	18.230	388
1990	18.571	353
1991	19.060	401
1992	19.537	370
1993	20.111	

Na een lichte daling sinds 1988 neemt het aantal klanten van off shoreinstellingen weer toe. Onder die noemer vallen zowel financiële maatschappijen, beleggingsmaatschappijen als onroerend goedmaatschappijen. De Kamer van Koophandel spreekt liever niet over brievenbusmaatschappijen omdat er vele handelingen verbonden zijn aan een zogeheten Bijzondere Financiële Instelling: meer dan wat de brievenbus suggereert, een doorgeefluikfunctie. Naar verwachting zullen in 1993 de inkomsten uit operationale bestedingen stijgen en die uit winstbelasting licht dalen. De financiële sector ontplooit veel activiteiten om nieuwe *niches* in de markt te ontdekken. Een paar voorbeelden: toenemende scheepsregistratie en *captive insurance*. (bron: Kamer van Koophandel, Curaçao)

De Antillenroute

Hoe loopt die route eigenlijk? Een Antilliaanse vennootschap kan fungeren als ontvanger van Nederlandse winsten, een route die graag gebruikt wordt door Aziatische of Zuidamerikaanse bedrijven met een werkmaatschappij in Nederland. De belastingregeling voor het koninkrijk voorziet erin dat door een Nederlands bedrijf betaalde dividenden aan een Antilliaans bedrijf onderworpen zijn aan een bronbelasting van 5 procent. Aangezien de Nederlandse winsten in Nederland niet belast worden vanwege deelnemingsvrijstelling, kan een aanzienlijk fiscaal voordeel worden behaald. Dat kan nog groter worden als de Antilliaanse maatschappij fungeert als financierder voor de Nederlandse vennootschap. In dat geval mag de uitkering als rente worden beschouwd, waarover geen bronbelasting wordt geheven.

De Nederlandse fiscus is behoorlijk wantrouwend over de Antilliaanse 'brievenbussen', die worden voorzien van een flink vermogen, dat vervolgens wordt teruggeleend aan Nederland. Zo heeft Ahold (het Alberth Heijn concern) moeten beloven geen geld terug te lenen. Ahold Finance wordt slechts gebruikt om de Amerikaanse activiteiten te financieren.

Een Antillen-constructie is niet voor iedere ondernemer interessant. Een financieringsmaatschappij moet 'actief' zijn, dat wil zeggen toegevoegde waarde leveren aan de geldstroom binnen een concern. "Een gestald nv'tje in een hangmap van een trustkantoor maakt weinig indruk op de Nederlandse belastinginspecteur", merkt het economisch blad *Quote* op.

Een onderneming is actief wanneer echt commercieel werk wordt verricht dat tot bedrijfsresultaat leidt, zoals inkoop, verkoop assuranties en beheer van immateriële activa. Deze nv's hebben dan ook niets te vrezen van het nieuw belastingverdrag. Op de tocht liggen de *brievenbusmaatschappijen* waarvan staatssecretaris Van Amelsvoort de belastingvrijstelling voor winsten waarover in een belastingparadijs als Curaçao minder dan 15 procent belasting is betaald.

Overigens bevinden zich ook al net over de grens van Nederland dergelijke belastingparadijzen. In België floreren de zogenaamde coördinatiecentra of BFI's. Dat zijn onderdelen van grote concerns als Shell en Unilever waar financieel beheer en soms onderzoek plaatsvindt. De daarmee gemaakte winst is nauwelijks belast en kan vervolgens belastingvrij naar Nederland worden gesluisd. Van Amelsvoort wil daar een eind aan maken tot groot ongenoegen van belastingadviseurs. Die willen de bewindsman houden aan een toezegging dat hij het werken via BFI's zou tolereren terwille van de concurrentiepositie. Voor de multinationals vormen ze namelijk een verkapte verlaging van het tarief van de vennootschapsbelasting.

Alcohol- en drugsverslaving verontrustend

Aruba heeft eindelijk zijn rehabilitatiekliniek

= door Eef Hermers =

De Stichting voor Alcohol Misbruik Bestrijding Aruba (SAMBA) is al tientallen jaren bezig om een adequate opvang van alcoholverslaafden op Aruba te realiseren. In oktober 1985, toen het bestuur een projectdossier bij het Bestuurscollege indiende, werd het aantal mensen met alcoholproblemen ruwweg geschat op drieduizend, waarvan tweehonderd ernstige verslaafden. Met name door het ontbreken van geschikte opvang, is deze groep alsmaar groter geworden, waarbij opvalt dat ook steeds meer jongeren met verslavingsproblemen kampen. Vandaar dat velen, en met name SAMBA, dan ook een diepe zucht slaakten tijdens de opening van het rehabilitatiecentrum 'Clinica Zr. Mimi Ecury' afgelopen week te Meiveld. Hier kunnen maximaal zestien personen die verslaafd zijn aan alcohol en andere drugs behandeld worden. Het centrum is genoemd naar de onlangs overleden zuster Mimi Ecury. Op Aruba is zij het symbool geworden van de naastenliefde.

De verslaving van alcohol en drugs op Aruba is verontrustend. Het onderscheid tussen een alcohol- en een drugverslaafde is nog steeds erg groot. Het gebruik van alcohol is immers legaal en sociaal aanvaard. Het gebruik van verdovende middelen is illegaal, een taboe en niet aanvaard. De overeenkomst is echter dat zowel een alcohol- als een drugverslaafde alleen op vrijwillige basis van zijn verslaving af kan komen. Op Aruba betekent dit dat een verslaafde zich aan moet melden bij het consultatiebureau in de Patiastraat, daar een test moet ondergaan en afhankelijk daarvan wordt doorverwezen voor verdere hulp.

Een van de mogelijkheden is doorverwijzing naar de kliniek te Meiveld. De opnameduur van de maximaal zestien patiënten in de rehabilitatiekliniek is dertig dagen, met de mogelijkheid voor verdere behandeling en nazorg. Therapeute Sheryl Joseph: "De opzet is dat de patiënt uiteindelijk de verantwoording in eigen handen neemt, een alcohol- en drugvrij leven gaat leiden en op eigen benen verder gaat." De therapeuten en begeleiders verwachten vooral de eerste maanden geen 'volle bak': op Aruba moet eerst een taboe doorbroken worden en meer duidelijkheid komen over de mogelijkheden van de verslaafdenopvang.

Aan het hoofd van de kliniek staat directeur Urwin Kempenaar, met direct onder zijn leiding twee therapeuten, twee groepsleiders, een secretaresse, een werkster en een nachtwacht. Kempenaar volgde gedurende veertien dagen de behandelmethode uit de bekende Milam Clinic, gevestigd in Seattle, Verenigde Staten. Deze methode zal de komende jaren worden aangepast aan de omstandigheden en levenswijze op Aruba.

Volgens Kempenaar moet men zich op Aruba nog realiseren dat afkicken niet lukt door middel van het ophalen van een receptje bij de dokter en dat je vervolgens na een week bent afgekickt. Op Aruba hebben de mensen overigens jarenlang geleefd met de gedachte dat als je geld had, je in een Nederlandse of Amerikaanse kliniek wel zou genezen. Het ging meer om de gedachte dat als je eenmaal in het buitenland beland was, je ooit wel weer een keer genezen terug zou keren op Aruba. Maar juist het tegendeel gebeurde: de verslaafden die afkickten in het buitenland en na maanden weer terug kwamen op Aruba, vervielen veelal weer snel in hun oude verslavingspatroon. Therapeute Sheryl Joseph: "Het unieke van Meiveld is daarom dan ook dat de verslaafden in hun eigen omgeving en situatie behandeld en genezen kunnen worden."

Foto Djisbie Franken

■ *Rehabilitatiecentrum 'Clinica Zr. Mimi Ecury' te Meiveld 1G is het voormalige woonhuis van de familie Lampe-Laclé, waar voorheen een kindercrèche gevestigd was. Het gebouw waar maximaal zestien patiënten opgenomen kunnen worden, bestaat nu uit een zitkamer, eetkamer, toiletten, een grote keuken, overloop, stafkantoren, een dokterskamer en therapie-, douche- en wasruimtes.*

■ *Volgens therapeute Sheryl Joseph is het unieke van Meiveld dat de drugs- en alcoholverslaafden in hun eigen omgeving en situatie behandeld en genezen kunnen worden.*

AFKICKEN

Veel zaken in het leven worden de mens voorgekauwd. Maar bepaalde dingen moet de mens zelf oplossen. Daar waar de mens het zelf niet kan of niet ziet zitten, heeft hij professionele hulp nodig. Alleen therapie volgen is niet voldoende om te genezen: de verslaafde moet zelf af willen kicken. Pas dan is kans op genezing mogelijk.

Kempenaar: "Op Aruba hebben we de ogen te lang gesloten. We zijn nu eenmaal de springplank, de doorvoerhaven en de opslagplaats van verdovende middelen. Daarvan blijft iedere keer wel wat hangen. Overal ter wereld is drugs aanwezig en overal ter wereld geeft het smerigheid. Het enige wat we daaraan kunnen doen is het proberen schoon te houden. Op Aruba hebben we te lang verborgen voor de buren wat er in eigen huis gebeurt. Maar dat is begrijpelijk want geen enkele samenleving wil door zijn buren ziek genoemd worden. Maar tegenwoordig is elk land ziek van de drugs en alcohol. Ik ben blij dat we eindelijk toe durven te geven dat we het zieke gedeelte in ieder geval erkennen en de mogelijkheden aanbieden het te bestrijden; om de zieken in onze samenleving in ieder geval de kans te geven er tegen te vechten."

Volgens Kempenaar is de huidige maatschappij een verslavende maatschappij. Iedereen neemt er actief aan deel en daarmee ook aan het verslavingsproces. Kempenaar: "Dit is geen 'doemdenken'. Het is een vaststelling van de realiteit. Vanuit deze realiteit kan onmiddellijk opluchting komen omdat ieder op zijn plaats en vanuit zijn functie zijn eigen verslaving onder ogen kan zien en kan verhelpen. Het rehabilitatieproces zal echter via zeer strakke lijnen en een strenge structuur worden gehandhaafd."

Verslaving is volgens Kempenaar het gevolg van onderdrukking van behoeften. De verslaafde geeft het geloof in eigen kracht en kwaliteiten op en grijpt naar een middel buiten zichzelf zoals alcohol of drugs om alsnog aan die behoefte te voldoen. Dit surrogaat blijkt vervolgens sluipenderwijs de macht van de persoon over te nemen.

De voorbereidingen voor de totstandkoming van het centrum zijn lang geweest. Projectcoördinator J. van Lis: "Je zou kunnen zeggen dat de gehele Arubaanse bevolking een steentje heeft bijgedragen. De gewone man bij fundraising projecten, de religieuzen, de overheid en Nederland via meerdere ontwikkelingshulp-projecten." Het totale project, met een totaalbedrag van 7,5 ton, is besteed aan de verbouwing en inrichting van het consultatiebureau in de Patiastraat, de aankoop, verbouwing en inrichting van het rehabilitatiecentrum en de training van het personeel. De eigen inbreng bedroeg 2,5 ton, waarvan 100.000 florin aan donaties en 55.000 florin van een anonieme gever, 3 ton van Cede Aruba, 55.000 florin van de Landsloterij Aruba, 50.000 florin van het Juliana Welzijns Fonds Nederland, 10.000 florin van de Zomerzegels Nederland en 92.000 florin van de overheid.

ONTGIFTING

Iedereen die aangenomen wordt voor klinische behandeling wordt eerst opgenomen in het Dr. Horacio Oduber Hospitaal voor ontgifting (in ziekenhuistermen noemt men dat 'detoxificatie') wat 7 tot 14 dagen duurt en onder leiding staat van de drie specialisten O. Wever, M. Neuteboom en J. Falconi. Na deze ontgifting en vrij van de ontwenningsverschijnselen wordt de patiënt ontslagen uit het ziekenhuis en wordt direct opgenomen in behandelcentrum Clinica Mimi Ecury. De drie artsen blijven de patiënten beurtelings bezoeken in de kliniek.

De patiënt krijgt een informatieboekje van de kliniek met alle huisregels. Vervolgens neemt de groepsleider alle persoonlijke bezittingen in ontvangst en noteert alles wat de patiënt bij zich heeft op een lijstje, waarvan alle niet-direct noodzakelijke dingen voor het verblijf in de kliniek na goedkeuring van de patiënt in bewaring worden genomen. Daarna volgt een gesprek tussen de groepsleider en de patiënt, waarbij een soort schriftelijke overeenkomst wordt getekend. Hierin komt te staan waar de patiënt de komende dertig dagen persoonlijk aan wil gaan werken en wat aan zijn of haar gedrag veranderd moet worden. Hierna krijgt de patiënt een kamer aangewezen en kan zijn kleren en dergelijke opbergen.

Hierna volgt een algemene bijeenkomst van alle patiënten van Clinica Mimi Ecury. De nieuwe bewoner wordt voorgesteld, waarna zijn of haar persoonlijke behandelmethode wordt voorgelezen. Vervolgens wordt kennis gemaakt met de groepsgenoten. In de eerste week hoeft de patiënt niet actief mee te doen met het programma, maar krijgt ruimschoots de tijd zich te oriënteren en alle indrukken op te doen.

Na die week moet de patiënt deelnemen aan de verschillende activiteiten. Sommige projecten keren dagelijks terug en anderen minimaal een keer per week. Het belangrijkste project is de huishouding, zoals het verzorgen van de maaltijden en het schoonhouden van het gebouw. Het doel van dit huishoudproject is het zorg leren dragen voor de eigen leefomgeving en het ontwikkelen van een normaal leef- en werkritme. Verder kan de patiënt timmeren, tekenen, schilderen en vormingsprogramma's volgen met thema's zoals 'Ons functioneren als mens', 'Zelfhulpgroepen', 'Gesprekstechnieken' en 'Sexualiteit'. Daarnaast is er therapie als uitlaatklep voor eventuele spanningen, zodat de patiënt weer meer kracht krijgt en vrolijker wordt.

In de therapiegroepen worden ook de problemen met de patiënten en hun partners, ouders of kinderen besproken, eventueel met gezinsgesprekken. Ook vindt een groot aantal individuele begeleidingsvormen plaats. Op regelmatige basis zullen uitstapjes worden gemaakt, zoals een lekkere strandwandeling of een avondje naar de drive-inn. Wie er behoefte aan heeft kan deelnemen aan het populaire 'Twelve Step Program', 'My Recovery', de Alcoholics Anonymous (AA) of andere therapie-groepen. In het weekeinde mag de groep een videofilm laten uitzoeken en er een gezellig avondje van maken. Als een patiënt zijn dertig dagen heeft afgerond, mag de groep een feestje organiseren, waarbij de staf slechts de officiële handelingen verricht zoals bijvoorbeeld een toespraakje.

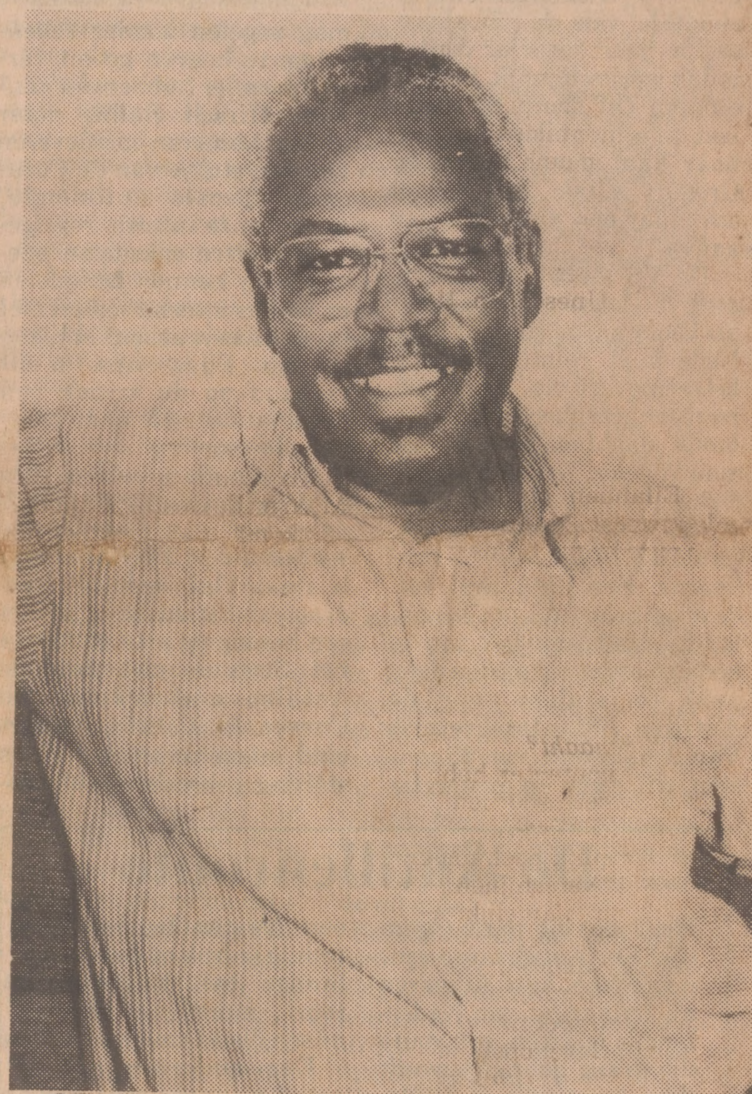
Maar in Clinica Mimi Ecury wordt niet alleen maar feest gevierd. Integendeel. Er geldt een groot aantal regels. De belangrijkste zijn: geen drugs of alcohol en geen geweld of het dreigen daarmee. Ook eventuele relaties of sex binnen de kliniek is uit den boze, mits dit eerst bespreekbaar is gemaakt. Volgens directeur Kempenaar zijn deze regels nodig zodat alle patiënten er zeker van kunnen zijn dat ze veilig zijn in de kliniek. Urineblaas- en bloedtesten op het gebruik van drugs of alcohol zullen dan ook regelmatig plaats vinden en zeker na een bezoek van of aan de buitenwereld. "Als we er achter komen dat een patiënt de regels heeft overtreden, volgt onmiddellijke uitsluiting van deelname aan onze behandeling. Daarbij blijft de weg terug voor behandeling via ons consultatiebureau in de Patiastraat natuurlijk wel altijd open," aldus Kempenaar.

De regels zijn als volgt: de patiënt is altijd op tijd, moet aan alle programma onderdelen meedoen en is met andere groepsgenoten samen verantwoordelijk voor het schoonhouden van de ruimtes. De patiënt is als groepslid verantwoordelijk voor de ruimte waarin gewerkt, geluisterd of gekeken wordt naar bijvoorbeeld instructies, lezingen of therapie. In de kliniek wordt alleen over jezelf en niet over anderen gepraat. Iets lenen van elkaar is uit den boze. Dit kan alleen maar als therapeutische opdracht. Telefoneren naar buiten toe kan slechts in de vrije tijd 's avonds en verder via de staf in dringende gevallen.

De bedoeling is dat elke patiënt dertig dagen in de kliniek verblijft, waar met intensieve behandelingen geleerd zal worden hoe hij of zij kan afkicken. Verder zal de verslaafde met andere patiënten samen technieken leren om uit de eenzaamheid te raken en zich voor te bereiden op een rentree in de maatschappij. Het is de bedoeling dat gezinsleden en vrienden gedurende de therapie-maand contact met de patiënt blijven onderhouden.

Als de dertig dagen voorbij zijn, verlaat de patiënt de kliniek. Hij zal dan de eerstkomende maanden zonder hulp moeilijk alleen verder kunnen gaan. Vandaar dat hij regelmatig terug moet komen om poliklinisch geholpen te worden. Dit kan in de kliniek te Meiveld of in het consultatiebureau in de Patiastraat 25, waar patiënten al maandenlnag behandeld worden. Er is al veel ervaring opgedaan met deze behandeling. Er moet echter nog veel werk verricht worden.

Verslaafden, maar ook hun familie, kennissen en vrienden, kunnen voor hulp en advies contact opnemen met het consultatiebureau (tel.35428) in de Patiastraat. Het rehabilitatiecentrum te Meiveld is te bereiken via telefoonnummer 20903. Donaties en giften zijn altijd van harte welkom bij SAMBA.

■ *Directeur Urwin Kempenaar staat aan het hoofd van de kliniek. Hij heeft vele jaren ervaring in de rehabilitatiezorg en werkte onder meer vijftien jaar voor de Nederlandse stichting 'Verslavings Circuit Utrecht.' Kempenaar: "Overal ter wereld is drugs aanwezig en overal ter wereld geeft het smerigheid. Het enige wat we daaraan kunnen doen is proberen het eiland schoon te houden. Op Aruba hebben we te lang verborgen voor de buren wat er in eigen huis gebeurt."*

Aidsontwikkelingen

Met het aidsvirus besmette **verslaafden** die regelmatig spuiten van andere gebruiken, lijken minder snel aids te ontwikkelen dan seropositieve spuiters die dat nauwelijks doen. Als de twee belangrijkste seropositieve groepen met elkaar worden vergeleken, dan blijkt dat besmette spuitende druggebruikers er beter vanaf komen dan seropositieve homoseksuele mannen. Junks worden minder snel ziek.

Die twee conclusies trekt Gerard Mientjes in het onderzoek *The natural course of hiv infection among injection drug users*, waarop hij op 15 oktober promoveert aan de Universiteit van Amsterdam.

In Amsterdam is ongeveer 30 procent van de spuitende druggebruikers seropositief. Per jaar komt er 3 tot 4 procent bij. Die groei verloopt onder homoseksuele mannen aanzienlijk minder snel. De oorzaak is waarschijnlijk dat voorlichting aan verslaafden minder effect heeft.

Mientjes voert een zogenaamde 'bloedtransfusiereactie' aan als oorzaak voor de tragere ontwikkeling van aids bij verslaafden. Doordat er aan een vuile spuit altijd wat bloed van een ander kleeft, wordt het afweerapparaat lamgelegd en vindt het hiv-virus onvoldoende afweercellen om zich te kunnen vermenigvuldigen.

Een tweede verklaring kan zijn, aldus de promovendus, dat spuiters die vaak aan het virus zijn blootgesteld een extra afweer opbouwen. Dat is echter geen reden om minder belang te hechten aan het gebruik van schone spuiten, zo waarschuwt Mientjes. Andere infectieziekten zoals hepatitis b en c liggen op de loer en bovendien kan het hiv-virus dat nu circuleert, agressiever zijn dan de vorige.

Frank Martinez enthousiast over Cabo Verdiaans project

'Een schild van heimwee en liefde'

= door Nel Casimiri =

Manuel Veiga en Moacyr Rodriguez uit Cabo Verde hebben een bezoek van een week gebracht aan Curaçao. Zij waren de gasten van het Departement van Onderwijs, meer in het bijzonder van het Instituto Linkwistiko Antiano (ILA). Zij werden rondgeleid door Frank Martinus, het hoofd van het ILA. Martinus is er van overtuigd dat de taal van de Kaapverdische Eilanden en het Papiamentu één stammoeder hebben. Hij maakt al jaren studie van de afkomst van het Papiamentu. Dit bezoek en de samenwerking op taalkundig gebied tussen Cabo Verde en de Nederlandse Antillen zijn dan ook te danken aan zijn initiatief. Veiga en Rodriguez hadden een druk programma op Curaçao en bleven maar een week. Daarom vertelt Frank Martinus over dat bezoek en het vervolg dat het zal hebben.

"Sinds 1990 is door Unesco een intentieverklaring tot samenwerking goedgekeurd tussen de Kaapverdische Eilanden en de Nederlandse Antillen op basis van een in december 1980 aangenomen resolutie om onderzoek te bevorderen naar contacten die historisch van belang zijn. Zo is de zijderoute uitgebreid geanalyseerd. Naar aanleiding daarvan is men ook de andere grote handelswegen gaan onderzoeken en een van die kanalen is de route van de slavenhandel van Afrika, via Europa, naar het Caribisch Gebied. In dat geheel passen de contacten tussen de Antillen en de Kaapverdische Eilanden, het is een onderzoek naar de weg terug. We hebben de financiën voor deze samenwerking aangevraagd bij Unesco. In 1992 zijn twee man van de Antillen naar de Kaapverdische Eilanden geweest, ikzelf en Sef Middelhof van Jeugdzaken. Dit jaar zijn twee linguisten van de Kaapverdische Eilanden op tegenbezoek geweest. Manuel Veiga is een pure linguist. De ander, Moacyr Rodriguez, is meer een literator, zeer geïnteresseerd in cultuur".

BOEK

Zijn er ook concrete vervolgplannen gemaakt?

"Door deze contacten hebben we nu concrete voornemens uitgewerkt. We werken aan een gezamenlijk boek dat in 1995 moet verschijnen. In 1995 zal er namelijk een groot congres over creoolse talen plaatsvinden op de Kaapverdische Eilanden. In 1995 valt ook de herdenking van de grootste slavenopstand op Curaçao. Dat zijn dus twee aanleidingen om aan die datum van 1995 vast te houden. Het zal een boek worden van zo'n 200 pagina's, verdeeld over tien rubrieken. Allereerst komt er een algemene inleiding over taalovereenkomsten, dan komt de literatuur van beide landen aan bod, de etnografie en antropologie, de archeologie (door wie werden de eilanden bewoond toen ze ontdekt werden?), de theorie over de vorming van het Papiamentu (misschien is de taal van de Kaapverdische Eilanden niet de moeder van het Papiamentu maar het is toch wel een neef of nicht. En is de taal werkelijk gevormd door Portugese mannen met Afrikaanse vrouwen?), de muziek, de geologie, de ecologie en de economie".

In welke taal zal het boek verschijnen?

"Wij schrijven ons deel in het Papiamentu, zij hun deel in het Kaapverdiaans. Van alles maken we dan samenvattingen in het Engels, Portugees en Nederlands. De kosten voor het boek zullen ongeveer 25.000 dollar bedragen, waarvan 10.000 voor de organisatie en de voorbereiding. We proberen ons te houden aan zo'n tien pagina's per rubriek, maar of dat lukt weten we nog niet. Het boek wordt waarschijnlijk gedrukt op de Kaapverdische Eilanden, waar het het eerst op de conferentie wordt uitgebracht. We zullen proberen daar ook te laten zien dat er niet alleen historische banden zijn tussen de Kaapverdische Eilanden en de Nederlandse Antillen, maar dat er ook een modern samenwerkingsverband is".

VERDEELD

"De Kaapverdische Eilanden zijn verdeeld in eilanden boven de wind en eilanden beneden de wind. Zij hebben daar nog minder natuur dan wij. Het is heel droog. Maar zij zijn een zeer zelfbewust volk. Het land is onafhankelijk. Zij twijfelen niet aan zichzelf, daar kunnen wij nog wat van leren. Zij krijgen ook veel steun van andere landen, zoals de Verenigde Staten en de Oostbloklanden. Dat komt omdat zij altijd hun schulden goed afrekenen. Ook hun onderwijs is goed georganiseerd, al kampen zij met dezelfde problemen als waar wij mee kampen. Ook zij spreken creools, maar in het onderwijs fungeert het Portugees als instructietaal. Zij denken nu erover dat te veranderen. Daartoe zijn ze druk bezig met standaardisatie van de taal, met spellingsregels, e.d. Dat is onlangs ter hand genomen".

"Dr. Manuel Veiga is linguist en dr. Moacyr Rodriguez is ongeveer tien jaar hoofd van het departement van Cultuur geweest in zijn land. Hij heeft naast zijn eigen taal ook Engels en Frans gestudeerd. Wij gaan proberen Rodriguez in 1995 naar Curaçao te krijgen om een cursus van drie maanden Portugees te geven. Daarnaast zou hij ook colleges over het creools kunnen geven en natuurlijk over de literatuur van Portugal en van Cabo Verde. Hij is dat jaar uitgenodigd om colleges te geven in New York en dat maakt het misschien makkelijker om hem onderweg drie maanden hier te houden".

FRANK MARTINUS

Verstonden de twee bezoekers het Papiamentu zoals dat op Curaçao wordt gesproken?

"Helemaal. Ze hebben ook een lezing gehouden over literatuur op de Kaapverdische Eilanden in de bibliotheek. Het bleek dat de toehoorders niet alles konden volgen, maar het meeste wel. Andersom, zij zijn zelf linguisten, konden zij wel alles van het Papiamentu volgen. Er zijn wel verschillen. Zo zeggen zij bijvoorbeeld: *Mi ka ta bai*, waar wij zeggen: *Mi no ta bai*. Hun negatie luidt *ka*. Ook kennen zij bijvoorbeeld het woord *hopi* (uit het Nederlands 'hoop' red.) niet. Dat is in Cabo Verde

chew. In het Papiamentu leverde voor hen de uitgang *nan* problemen op omdat dat niet alleen een meervoud aangeeft, maar ook wordt gebruikt voor de derde persoon meervoud (vgl. ook *esnan*). Maar als je een vijftal puntjes doorhebt, levert de taal geen problemen meer op. Ons *pasobra* (*pa obra* = voor dat werk) luidt bij hen *pamoti* (*pa moda* = voor die manier). En natuurlijk hebben zij een Portugesere uitspraak. Veiga en Rodriguez zijn heel ontwikkelde mensen, ze hebben meer achtergrond dan de gewone man in de straat. Maar wij lopen niet voorop. Wat wij doen is bij gewone mensen in Rotterdam al lang bekend. In de haven, waar veel Kaapverdianen komen, zijn de Antillianen hun tolk. De Kaapverdianen spreken geen Nederlands, zij kunnen zich in Nederland noch met hun creools, noch met hun Portugees verstaanbaar maken. Maar de Antillianen verstaan hun creools en vertalen het voor ze in het Nederlands".

"Er bestaan twee varianten van het Kaapverdiaanse creools, een bovenwindse en een benedenwindse variant. De kleur van het Papiamentu lijkt erg op de benedenwindse variant, maar de syntaxis van het Papiamentu lijkt juist weer op de bovenwindse variant. Dat vind ik zelf een mysterie".

Wat heeft u uw bezoekers allemaal laten zien, en horen, van Curaçao?

"We hebben ze zoveel mogelijk een indruk gegeven van de cultuur van ons eiland en van de instellingen die met het Papiamentu werken. We zijn op het Departement van Onderwijs geweest, bij het AAINA, bij de Dienst Cultuur en Opvoeding, de Sede. We zijn naar het Fort gegaan, naar het Joods Museum en de Fortkerk. Carel de Haseth heeft ze rondgeleid in de Fortkerk. Hij gaf zijn rondleiding in het Papiamentu. We hebben ook dansuitvoeringen georganiseerd. Zij kennen dezelfde salondansen als wij, n.l. de mazurka en de danza. Ook kennen ze zo iets als de *tambu*".

TAMBU

Met dezelfde achtergrond van maatschappijkritiek? Maar rekenen wij de tambu niet als typisch voor de slavenmaatschappij: een mogelijkheid om juist onder de onderdrukking kritiek te kunnen uiten?

"De *tambu* is ook burenkritiek, net als de *tumba*. Een man heeft een bijvrouw en de een bezingt de andere. Eigenlijk kun je op alles kritiek uitoefenen in de *tambu*. Bij de *batuka* in Cabo Verde gaat het ook om het kritiseren. Hij was daar ook een tijdlang verboden omdat er woeste situaties bij naar voren kwamen. Het is een kunstvorm die gewoon bestaat. Het zijn korte vinnige rijmpjes met een gevatte tekst. Er moet gelachen worden. Het gaat niet zozeer om de politiek, het is vooral amusement. Ik heb de *tambu* ook gezien in Afrika. Dat was gewoon een gezellig feest met typische vrouwenzang, samen met een(1) drummer. Ieder zingt om de beurt en het koor volgt".

Hoe vindt u het om te gaan met mensen die van zo ver komen en toch door de taal zo vertrouwd klinken? Zij vormen het levend bewijs van uw stellingen.

"Ik word er opgewonden van als we zo met deze mensen rondgaan. Ik voel de overeenkomstigheid, alles wat we samen gemeen hebben. Sommigen van ons hebben het niet nodig zich verbonden te voelen met anderen. Die zijn liever alleen. Die mensen zijn het niet met me eens. Die willen niet eens omgaan met Bonaireanen en Arubanen. Maar anderen vinden het net als ik wel leuk. We spreken met 250.000 mensen dezelfde taal. Je kunt het vergelijken met het Nederlands en Vlaams. Er zijn wel verschillen, maar je kunt elkaar goed verstaan. Dat vind ik opwindend. Veiga is heel serieus, heel inspirerend, heel bedachtzaam, heel zakelijk. Hij neemt alles goed in zich op, is zich ook voortdurend ervan bewust dat ze reizen van geld dat ze gekregen hebben. Al de eerste dag hebben we concrete afspraken gemaakt. Hij had al eerder voorgesteld ook een bloemlezing samen te stellen".

KLEINMOEDIG

Dan komt Frank Martinus met een hele stapel blaadjes aan zetten. Die legt hij op tafel. Het is een Kaapverdiaans-Papiaments woordenboek, gemaakt door Mario Kleinmoedig.

"Mario Kleinmoedig was toevallig vorige week ook hier op Curaçao. Hij heeft dit woordenboek, Papiamentu-Creools gemaakt. Dat wordt ook uitgegeven en presenteren we ook in 1995. Mario Kleinmoedig is journalist en woont tegenwoordig in Nederland. Hij heeft bij ons op het ILA nog Portugees gestudeerd. Een aantal jaren geleden was hij ziek en toen is hij aan dit woordenboek gaan werken. Hij heeft Veiga en Rodriguez ontvangen met een creoolse speech, echt helemaal in het Kaapverdiaans".

Kaapverdiaans lijkt op Papiamentu

Hoe wist Kleinmoedig van de overeenkomst tussen die twee talen?

"Dat weet ik eigenlijk niet. Ik weet niet of hij hier van die connectie had gehoord, of pas later in Nederland. Hij moet erdoor gefascineerd zijn geweest. In de bibliotheek heeft hij de grammatica bestudeerd en ook literatuur in het creools gelezen. Hij heeft ook grammofoonplaten gebruikt".

Is hij zelf op de Kaapverdische Eilanden geweest?

"Nee, nog nooit, maar hij kent de taal op zijn duimpje. Hij heeft er alles over gelezen. Na het congres in 1995 zullen we ook proberen de samenwerking in een groter verband te brengen. Maar het vervoer is moeilijk. Vroeger deden alle vliegtuigen van de KLM de Kaapverdische Eilanden aan. Ze maakten daar een tussenstop. Dat was makkelijk. Nu moet iedereen eerst naar Lissabon. Maar waarschijnlijk is het wel mogelijk charters daar naar toe te organiseren. Dat heb ik al geïnformeerd".

"Cabo Verde heeft een hele mooie literatuur met fantastische verhalen. In die verhalen zitten wendingen die je bij een vertaling zo kunt laten staan. Het is een verrijking van wat we al hebben. maar waar binnen we niet meer werken".

En Frank Martinus pakt een bloemlezing en leest, al vertalend voor: "De lucht staat stokstijf en vraagt om regen". Cabo Verde heeft maar drie maanden per jaar regentijd en soms valt er een paar jaar helemaal geen regen. Het is daar nog droger dan hier. En hij citeert weer: "..een schild van heimwee en liefde..."

LAUFFER

"Het zijn zulke mooie beelden van een ruwheid en een ongepolijstheid. Ze doen denken aan een Pierre Lauffer. Maar daar hebben ze zovele Pierre Lauffers. Het is verschrikkelijk woest en primitief, niet zo gecultiveerd. Sergio Fusoni bijvoorbeeld is een van hun grote dichters. Die begon al in de dertiger jaren lange gedichten te publiceren. Hij schreef ook sonnetten. En daarbij was hij zeer zelfbewust. Portugese vrienden van hem wilden ze vertalen, maar hij weigerde: "Als ze ze willen lezen, moeten ze maar creools leren.' Van Fusoni wil ik de sonnetten vertalen. Het werk van Fusoni lijkt ook wel op het werk van de Surinaamse dichter Trefossa. Euginio Tavares ook. Er staan in deze bloemlezing ook gedichten zoals Elis Juliana ze maakt, zoals Palomita. Bij ons moet je naar zulk talent zoeken, bij hen zit het in de verhalen, in de volkse uitingen. Met hun literatuur krijgen we een verrijking van het Papiamentu. Hun vorm van denken is heel dicht bij de aarde".

Curaçaose vrouwen present in Frankfurt

NAAST Frank Martinus zullen vijf Curaçaose vrouwen naar Duitsland afreizen, vertelde Jocelyn Clemencia. Die vijf vrouwen zijn Gerda Gosepa, Maria Diwan, Nydia Arvelo, Fridi Martina en zijzelf. Zij zullen in Duitsland op een vrouwenavond een entre acte spelen, die speciaal voor deze gelegenheid is geschreven. De titel is: 'And the tolerant spoke'. De opvoering is in het Engels, omdat de Antilliaanse vrouwen geen Duits spreken en de Duitsers geen Papiamentu. Zij treden niet op onder de paraplu van de Buchmesse, of van de Stichting Schwerpunkt. De oorsprong van de uitnodiging aan deze vijf schrijfsters komt van de Derde Caribische Schrijfsters Conferentie die vorig jaar werd gehouden op Curaçao. De International Women Writers PEN Club heeft ze uitgenodigd. Toen ze toch eenmaal gingen heeft de Nederlandse organisatie wel allerlei dingen voor hen geregeld. Hun kosten worden betaald door de PEN CLub en de Nederlandse Stichting Frankfurter Buchmesse samen. Martin Duisterwinkel heeft in zijn stand, die weliswaar klein is, veel Papiamentse titels, verklaarde Jocelyn Clemencia (hoofd van de Sede di Papiamentu), trots. Wim Rutgers treedt op als raadgever. Rutgers heeft een lijst opgesteld van en over Antilliaanse- en Arubaanse literatuur, die daar nu tentoongesteld worden. Er zal ook een muziekformatie optreden met Antilliaans muziek. Dat zullen echter Antilianen zijn die in Nederland wonen. Tenslotte zal er ook een film over de Antillen gedraaid worden. Jocelyn Clemencia verwacht dat het de film van Sherman de Jesus zal zijn: *'En de indiaan baarde een neger'*.

Papiaments als onderdeel van Buchmesse-spektakel

Volgende week is in Duitsland de Frankfurter Buchmesse, een grote beurs waar alle belangrijke uitgeverijen ter wereld naar toe komen om van elkaar boeken te kopen en vooral ook om over vertalingen en rechten te onderhandelen. Het is een zakelijke beurs die echter met steeds meer spektakel gepaard gaat. Elk jaar wordt voor die beurs een thema gekozen. Over dat thema wordt vaak jarenlang onderhandeld en gelobbied, omdat zo'n thema nadruk legt, aandacht vraagt en daardoor zakelijk van belang is. Dit jaar is 'het Nederlands' het thema van de Buchmesse. In de eerste plaats natuurlijk het Nederlands, de taal van Nederland en Vlaanderen, maar ook de overzeese gewesten waar het Nederlands voortleeft zijn mee betrokken. Daarom is er ook een, kleine, stand van de Nederlandse Antillen en is ook bijvoorbeeld het Zuidafrikaans vertegenwoordigd. In de dagbladen op Curaçao hebben al verschillende aankondigingen gestaan, o.a. dat Gerda Gosepa namens de Antillen naar Frankfurt zal gaan. Maar vorig jaar al kondigde ook Frank Martinus aan dat hij naar Frankfurt zou afreizen.

Hoe zit dat nu precies? Gaat er een delegatie van de Nederlandse Antillen naar Frankfurt?

"Ik ga op uitnodiging van de Nederlandse Stichting die dit jaar het *Schwerpunkt* organiseert. Er wordt daar een forum gehouden waar ik in zal zitten en tien dagen later zal ik in Bremen twee lezingen geven. Het thema van het forum is *'Eine Sprache, Viele Stimmen'*. Eigenlijk is altijd een bepaald land het *Schwerpunkt*. Nederland heeft er echter zelf 'Het Nederlands' van gemaakt. De kosten zijn zeer hoog voor de organisatoren, het kost wel zo'n 5 of 6 miljoen om een *Schwerpunkt* in te richten. Het was bijna niet doorgegaan, maar op deze manier draagt ook Vlaanderen, d.w.z. België, bij aan de kosten. De Antillen spelen hierin maar een kleine rol. Het KabNA heeft 250.000 gulden beschikbaar gesteld speciaal voor de Antillen. Maar dat geld zit voor een deel in de pot van Nederland.

Martin Duisterwinkel organiseert een stand met Antilliaanse literatuur, d.w.z. met Papiamentse boeken. Hij staat niet in de Nederlandse stand. Er gaan een aantal mensen van de Antillen naar toe, maar we gaan niet als groep. We hebben niets gezamenlijks afgesproken. Jocelyn Clemencia gaat ook, maar die is uitgenodigd door een vrouwengroep. Er gaan ook geen Engelse schrijvers van de bovenwinden".

PAPIAMENTS

Maar als het Schwerpunkt het Nederlands is, waarom dan een verkooppunt van Papiamentse boeken?

"Het is de bedoeling dat ze in Nederland en Duitsland verkocht worden voor bijvoorbeeld Antillianen die in de gevangenissen zitten. En Gerda Gosepa en Jocelyn hebben eens samen een act gedaan bij een vrouwenboekenmarkt. Misschien hebben ze hun gevraagd dat nog eens te doen. Ik weet niet of ze ook naar Bremen gaan. Ikzelf krijg veel uitnodigingen vanuit Duitsland. Ik weet niet waarom. Misschien is er een nieuwe vertaling verschenen van *Dubbelspel* in Duitsland. De uitgever sprak erover in februari. Hij wilde een nieuwe uitgave maken met een harde kaft. Ik weet niet of dat ook gebeurd is. Misschien komt het ook omdat Derek Walcott, een schrijver uit het Caribisch Gebied dit jaar de Nobelprijs heeft gewonnen. Daardoor komt het Caribisch Gebied opeens weer volop in de belangstelling".

Neemt u die uitnodigingen aan?

"Vaak kan ik niet, maar in maart bijvoorbeeld zou het wel zinvol zijn. Er is dan een kring over Nederlands als vreemde taal daar. Ik zou dan het nederlandse als vreemde taal hier kunnen belichten. Ik ben daar niet als schrijver gevraagd, maar als Neerlandicus. Caribische literatuur is ook erg populair de laatste jaren in Denemarken, vooral in Aarhus. Er worden daar veel Caribische essays uitgegeven. En die zijn ook weer leesbaar in Zweden".

Aline en Mineke Muis

= door Nel de Jong =

Aiaiai, kabouter Brr!

"Wat is er aan de hand?" schrok kabouter Brr. "Wat is er gebeurd?" Voor hem stond Mineke Muis en bibberde en snikte en piepte en was drijfnat. "Ik... ik b-ben b-bijna verdronken", stotterde ze. "In een emmer met water."

Mineke Muis was een kijkje gaan nemen in de keukenkast van Shon Nènè. Daar lagen wel eens brood- of kaaskruimeltjes in en daar was ze dol op. Maar die dag had ze pech, want Shon Nènè had net de keukenkast schoongemaakt. Geen enkel kruimeltje lag erin. En toen had Mineke een emmer gezien. Met iets wits erin.

"Mmm", had ze gedacht, "wat ziet dat er lekker uit." Het domme muisje wist niet dat het de emmer met zeepsop was, waarmee Shon Nènè de kast had schoongemaakt.

Ze klauterde boven op de rand van de emmer. Snuf, snuf, snuf, rook ze. Wat zou het zijn? Ze boog zich nog wat verder voorover en........ tuimelde pardoes in de emmer.

"Aboe! prr, prrr, pieppiep!" proestte Mineke verschrikt. Het zeepsop prikte in haar neus en het water kwam in haar bekje. Aiaiai wat smaakte dat vies en wat werd haar velletje nat. Blub blub, daar ging ze nog kopje onder ook. "H-help!" snikte ze . "Ik verdrink!"

"Tsjee!" klonk opeens de stem van Shon Nènè. "Een muis in mijn sop! Waar is de poes? Dan kan die hem opeten." Van schrik ging Mineke wel drie keer kopje onder. "Help!" piepte ze nog eens.

"Ai, arm muisje!" Aline, het dochtertje van Shon Nènè, keek vol medelijden in de emmer. "Je bent kletsnat en nu gaat de poes je nog opeten ook." Ze stak haar handje uit en pakte het spartelende muisje uit de emmer. "Loop maar heel hard weg", fluisterde ze, "voordat mama met de poes terugkomt."

En zo was Mineke Muis drijfnat en nog bibberend van de schrik bij de kaboutertjes gekomen. "Dat was maar op het nippertje", zei kabouter Brr hoofdschuddend. En Poetsje droogde het muisje met een grote handdoek af. "Je mag Aline wel heel dankbaar zijn", zei ze. "Jazeker!" knikte het muisje.

En toen kreeg kabouter Brr een idee. "We moeten iets voor haar terugdoen", zei hij. "Wacht eens even, ik moet nog ergens een paar wonderpilletjes hebben." Hij zocht in alle laden en kasten en ja hoor, helemaal achter in de linnenkast, onder de lakens, vond hij twee pilletjes.

"Wat ga je daarmee doen?" vroeg Poetsje nieuwsgierig. "Die ga ik aan Aline geven", zei kabouter Brr. "Eerst de gele. Dan wordt ze net zo klein als wij. En later de rode om weer groot te worden."

Aline schrok die avond opeens wakker. Wat kriebelde daar zo aan haar oor? En toen zette ze grote ogen op. Drie kleine kaboutertjes zaten op haar laken en lachten haar vriendelijk toe.

"We komen je halen", zei het kaboutertje met de langste baard, "omdat je Mineke Muis gered hebt." "Ik heb honingkoekjes en een dadeltaart voor je gebakken', zei het kaboutervrouwtje. "En je kunt de hele macht met mijn dierenvriendjes spelen", vertelde de kleinste. "Heb je zin?"

"Nou en of!" zei Aline. Ze kreeg van kabouter Brr het gele pilletje en kijk, opeens was ze net zo klein als de kaboutertjes. Buiten zaten vier muisjes op hen te wachten. En op hun rug reden ze snel naar het kabouterhuisje.

Aline keek haar ogen uit. "Wat een mooi huisje", zuchtte ze. "En wat een leuke stoeltjes. En oh, wat ruikt die dadeltaart lekker!"

"Hier heb je alvast een stukje", lachte Poetsje gevleid.

Aline speelde de hele nacht met Pinkie en zijn vriendjes de hagedisjes, de muisjes, de parkietjes en de konijntjes. En dat ze het naar haar zin had, dat hoef ik niet te vertellen, hè? Ze speelde verstoppertje en tikkertje en blindemannetje met ze. Ze mocht een vliegtochtje maken op de rug van een parkietje. Ze at dadeltaart en honingkoekjes en dronk lamoentjeslimonade. Ze werd dikke vriendjes met Mineke Muis en wou maar, dat de nacht nog heel lang duurde.

Maar ja, aan alle pret komt een eind. De kaboutertjes en al haar nieuwe vriendjes brachten haar ten slotte weer naar huis. Daar gaf kabouter Brr haar het rode pilletje, zodat ze weer een groot meisje van zes jaar werd.

"Mag ik nog eens terug komen?" vroeg ze aan de kaboutertjes.

"Ja, hoor, dat beloven we", lachte kabouter Brr. En toen sliep Aline tevreden in.

Ben jij ook altijd lief voor de dieren? Wie weet komt kabouter Brr jou dan ook nog eens halen, hè?

Wedstrijd

ER HEBBEN zich weer een paar 'wedstrijders' gemeld met een verhaaltje. Aan de achternaam en het adres te zien, hebben Dave en Daley dezelfde vader en moeder. Klopt hè?

Wat een leuke ara's hebben jullie, Saskia! Ik heb je verhaaltje met plezier gelezen.

TANTE NEL

Jimmy en Manolito het paard

Het was mooi weer. Jimmy liep fluitend door de bergen. Plotseling zag hij een mooi paard. Jimmy liep er naar toe, maar het paard liep weg. Jimmy zag dat het paard een grote wond aan zijn been had. Jimmy ging naar huis en vertelde aan zijn vader en moeder dat hij een mooi zwart paard had gezien. Samen met zijn vader bracht hij water en gras. Dit deed hij iedere dag. Na een week liep het paard achter Jimmy aan naar huis. Hij maakte samen met zijn vader een stal. En hij noemde het paard Manolito. Iedere dag ging hij rijden. In het dorp werd een wedstrijd met paarden gehouden. Jimmy ging meedoen en hij won de eerste prijs. Dit was het verhaal van Jimmy en Manolito.

DAVE PINEDOE
Landhuis Gr. St. Michiel
(9 jaar)

De reus en het kaboutertje

Reus Piet loopt in het bos. Niemand wil met hem spelen, want hij is veel te groot. Op een dag ziet hij een kaboutertje. Wipneus huilt. Reus Piet vraagt: waarom huil jij? Wipneus zegt: niemand wil met mij spelen want ik ben veel te klein. Zullen wij samen spelen? Ja, zegt de reus en ze hebben veel plezier. Alle dieren kabouters komen kijken en vinden het zo leuk. Ze willen mee spelen. Wipneus en de reus vinden dat goed. Zo werden ze allemaal vriendjes.

DALEY PINEDOE
Landhuis Gr. St. Michiel
(7 jaar)

Koko en Mona, de ara's

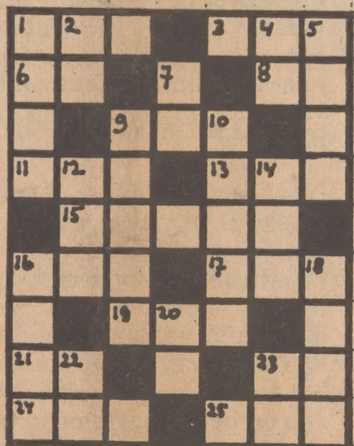
Op een dag ging mijn broer de ara's te eten geven. Per ongeluk is één van de hokken open blijven staan. Zo is het gebeurd dat Koko was weg gevlogen. Hij zat in een hoge boom. En hij ging naar de buren. Zo ging hij verder in een andere straat. We hebben de brandweer gebeld om hem uit de boom te halen. Maar hij bleef in de boom. Het werd donker en Koko was weg! Toen hebben we het in de krant gezet dat Koko weg is gegaan. Toen belde iemand ons nummer en zei dat Koko gevonden was. We zijn Koko op gaan halen en Koko zag er helemaal kaal uit. Een hond had met Koko gevochten! Koko kwam weer thuis en iedereen was blij. Vele dagen zei Koko niets. Na een week kwam Koko weer bij en het eerste wat hij deed was blaffen! Woef waf, we hadden een blaffende ara. Omdat Koko zo alleen was, hebben we een jonge Koko gekocht en die noemden we Mona. Mona moest nog leren eten. Nu zijn het de beste maatjes Koko is een mannetje en Mona een vrouwtje.

Ze praten de hele dag tegen elkaar en als onze 6 honden blaffen, blaffen ze alle twee mee. Maar als de honden dichtbij Koko's hok komen, schreeuwt Koko: donderop Bollie en donderop Bello. Als de krant komt, schreeuwt hij: de krant, papa. Als hij eten krijgt, zegt hij: lekker he!

Nu durft Koko niet meer weg te vliegen. Hij is bang om opgegeten te worden door de hond.

SASKIA KLEINVELD
Boebiweg 4

Puzzel van de week

HORIZONTAAL: 1. man van de geit; 3. kan alleen een spin maken; 6. persoonlijk voornaamwoord; 8. lidwoord; 9. muzieknoot; 11. knaagdier; 13. bewoner van Ierland; 15. niet nu; 16. mannetjesbij; 17. hevig; 19. daar kun je je boeken in doen; 21. voegwoord; 23. kade; 24. man van het schaap; 25. been voor de hond.

VERTICAAL: 1. drank; 2. okay; 4. en dergelijke (afkorting); 5. roofdier; 7. muzieknoot; 9. begin; 10. iets aardigs; 12. op de manier van; 14. eer; 16. beest; 18. ver in de tijd; 20. blijft over na verbranding; 22. achter; 23. knock out.

ZIE VOOR oplossing en de winnaar de Kinderkrant over twee weken. Stuur je oplossing naar de Amigoe (Scherpenheuvel z/n of P.O.Box 577; Aruba - Caya Betico Croes 110; Bonaire - de heer Linkels, P.O.Box 122) en zet op de enveloppe: KINDERPUZZEL.

Winnares van de week is:

Sue-Ann Mambre
Thaliaweg 3
Curaçao

Zij ontvangt f.15,- en kan langs komen om haar prijs op te halen bij de Amigoe te Scherpenheuvel.

OPLOSSING vorige week

HORIZONTAAL: 1. elf; 3. Eva; 6. de; 8. ei; 9. stoel; 13. ren; 15. koe; 16. kin; 17. die; 19. deels; 21. do; 22. op; 24. oma; 25. opa.

VERTICAAL: 1. e.d.; 2. les; 4. vel; 5. ai; 7. moe; 10. trede; 11. enkel; 12. ski; 14. ene; 18. ler; 19. dom; 20. sop; 21. do; 23. pa.

Om te kleuren

Xingoe de hond

WETEN JULLIE het nog? Zo'n honderd jaar geleden was het Braziliaanse oerwoud nog een echte wildernis. Er woonden indianen, die soms nog nooit een blanke gezien hadden. En veel blanke kolonisten trokken het oerwoud in om er een stukje land voor henzelf schoon te maken en te bebouwen. Nu zeggen een heleboel mensen, dat dat toch zo maar niet kon, omdat het land van de indianen was. Maar in die tijd vond iedereen het heel gewoon.

Een van de kolonisten was Andreas. Hij was getrouwd met Christa en had een hond (behalve zijn kudden koeien en paarden) die Detta heette. Detta begon oud te worden. Maar ze had een zoon, die in haar plaats nu de kudden bewaakte: Xingoe. Vorige keer heb ik jullie verteld hoe Xingoe probeerde de tapirs van de maïsvelden weg te jagen. Maar één hond alleen kan dat niet.

Detta ligt bij het vuur in de hut van Andreas en Christa en beurt haar kop op. Met gespitste oren blijft ze luisteren. Eerst hoort ze Xingoe in de verte blaffen. Dan het getrappel van zijn poten. En ten slotte zijn zacht gejank voor de deur. Ze krabt aan de deur, draait in het rond en blaft.

"Zo, Detta", zegt Christa. "Ga ze maar weg jagen. Vort! Pak ze!" Ze laat Detta eruit.

Woedend blaffend stuift Detta de duisternis in, met Xingoe achter haar aan.

Maar even later rennen ze voort zonder geluid te geven. De tapirs denken intussen dat ze het van Xingoe gewonnen hebben. Hij is verdwenen en gulzig vreten ze van de jonge maïsplanten.

Alleen het oudste dier is onrustig. Hij gooit zijn kop omhoog en snuffelt met zijn neus. Daar is die hondelucht weer? Van twee verschillende kanten. En daar duiken twee hondekoppen uit het struikgewas te voorschijn.

Dat is te veel voor de tapirs. Ze keren om en stormen weg. De honden rennen woedend achter hen aan. De oude tapir probeert nog een keer de honden aan te vallen. Maar als Xingoe hem van voren en Detta van achteren aanvallen, stormt hij weer verder. Naar de rivier waar hij zich veilig voelt.

Opgewonden en hijgend lopen de honden op de oever heen en weer. Ze zien de tapirs nergens meer en jankend van teleurstelling gaan ze zitten.

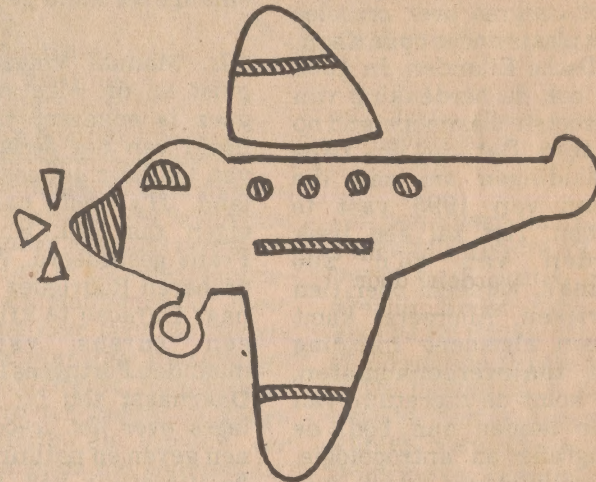
(wordt vervolgd)

Wist je dat ???

HET IRC (Internationale Reddings Corps) is een kleine Engelse groep van ongeveer 40 mensen, die over de hele wereld hulp biedt in noodgevallen. Ze worden er niet voor betaald, moeten zelf vaak hun onkosten betalen en offeren er hun vrije dagen voor op. Waarom doen ze het dan wel? Gewoon omdat ze willen helpen. En hoe doen ze dat? Neem bijvoorbeeld de aardbeving in El Salvador van een paar jaar geleden, waarbij 1500 mensen omkwamen en 30000 mensen dakloos werden. De volgende morgen al waren er vrijwilligers van het Reddingscorps onderweg met speciaal materiaal. O.a. apparaten waarmee ze geluiden van overlevenden dwars door 15 meter beton konden horen.

* * * * *

In 1919 werd de KLM opgericht en vanaf 17 mei 1920 werd er gevlogen van Amsterdam naar Londen. Dat ging wel even iets anders dan tegenwoordig. De passagiers kregen warme kleding en een hand van de directeur, Dr. Plesman, die hen persoonlijk welkom aan boord heette. Als het regende werden ze over het modderige veldje naar het vliegtuig gedragen.

Verkeerstorens en dergelijke bestonden nog niet. De piloot lette op kerktorens, rivieren en wegen om te weten, waar hij was. Bij Calais stak hij dan kaarsrecht het kanaal over. En in Engeland volgde hij de spoorweg van Dover naar Londen.

* * * * *

Waarom is de een rechts en de ander links? Niemand die het weet. Wel weten we, dat 2 van de 3 linkshandigen mannen zijn. En dat het "in de familie" zit. Heb je dus een linkse grootvader, dan is de kans groot, dat jij ook links bent.

Bij de familie Kerr in Schotland kwamen zoveel linkshandigen voor, dat ze in 1470 de wenteltrappen in de kasteeltorens andersom lieten bouwen. Daardoor konden de linkshandige zwaarddragers het kasteel bij aanvallen beter verdedigen.

Gezond en gelukkig blijven in Biosphere

De aarde in een reageerbuis

HET IS zover: in Arizona, de Verenigde Staten, is eindelijk de deur opengegaan van Biosphere 2, een door een glazen stolp afgedekte wereld van drie voetbalvelden groot, waar acht mannen en vrouwen twee jaar bij wijze van experiment hebben geleefd. Hun opdracht was: gezond en gelukkig blijven.

= door Marc de Koninck =

Biosphere 2 trekt zijn strakke contouren kordaat tegen de diepblauwe hemel en door het groen gevlekte bruin van Arizon's woenstijn. De kolossale structuur, speels opgebouwd uit duizenden kleine piramiden en trapezen van glas en staal, lijkt in het desolate landschap het gezelschap te zoeken van de nabije Santa Catalina Mountains. Het is stil in het verzengende dal waar de manshoge gearmde cactussen zwijgend op wacht staan. En ook Biosphere 2 maakt geen geluid. De doorzichtige ark ligt er surrealistisch bij als een eerste menselijke nederzetting op Mars.

Zo van verre is niet te zien of de ruimtevaarders nog in leven zijn. Gedijen ze daarbinnen? Vormen ze een vredige en welvarende gemeenschap? Hebben ze zich voortgeplant? Of zijn ze overwoekerend door hun meegevoerde jungle? In staat van oorlog met de apen? Hebben ze als hongerige wilden tenslotte de hand aan elkaar geslagen?

Het zijn onontkoombare gedachten voor wie als zoeker, begoocheld door hitte en licht, dit reusachtige laboratorium nadert. Dan is er plotseling de weldadige schaduw van het schip zelve, dat nu ook bij nader toehoren zacht maar intens lijkt te zoemen en te stampen. En dan is er, naast de sluisdeur naar het woonkwartier van de bemanning (de *humane habitat*) de telefoon. En er is het raam, waarachter een gordijn openschuift en warempel een menselijke gedaante verschijnt.

ONWERKELIJK

Het wordt een telefoongesprek als met een gevangene in een maximaal beveiligde vleugel van de penitentiaire inrichting. En alsof de situatie nog niet onwerkelijk genoeg is, kan de conversatie hier in het diepste zuiden van Arizona — of waren we op Mara? — in onvervalst Nederlands geschieden. Sterker nog, in het Vlaams!

"Ik heb nu geen gevoel van honger nie meer. Maar in het begin was het erg wennen. Het dieet. Geen suiker nie meer. Geen koffie nie meer. Geen vetstoffen nie meer."

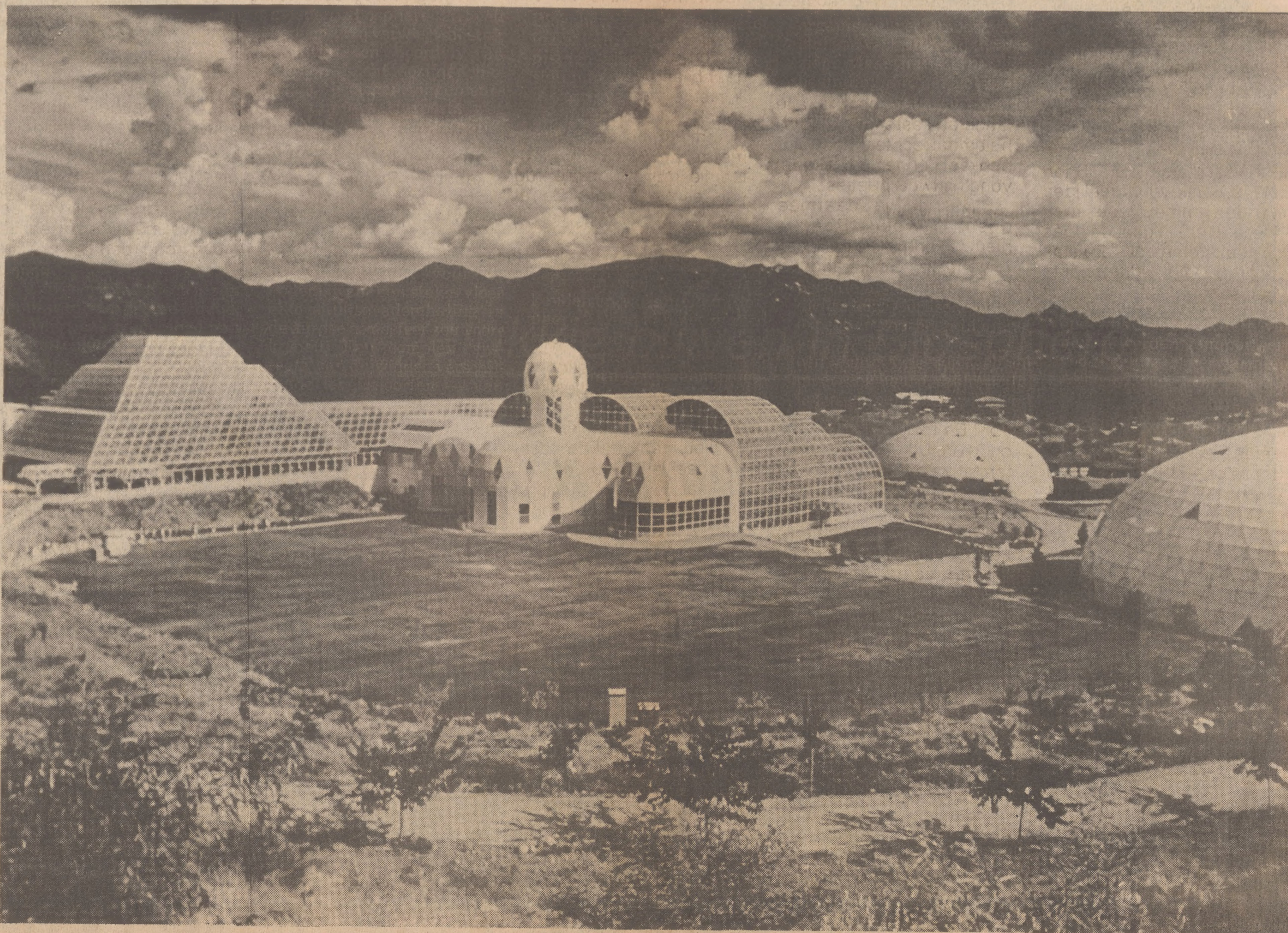
Mark van Thillo uit Antwerpen is een van de acht wetenschappers die zich twee jaar geleden hebben laten opsluiten in deze luchtdichte reageerbuis van drie voetbalvelden en 180.000 kubieke meters omvang. Opdracht: in leven, gezond en gelukkig te blijven in een compleet gesloten systeem waar water, lucht, voedsel en afval eindeloos hergebruikt zouden moeten kunnen worden door hun plantaardige en dierlijke bewoners (onder wie acht exemplaren van het soort dat mens heet).

LEKKER ETEN

Het unieke experiment is Mark aan te zien. Een ingevallen gelaat steekt uit boven een al te ruim bemeten shirt en broek, waaronder een breekelijke gestalte mag worden vermoed. Maar hij leeft, zijn ogen staan goed, zijn stem klinkt krachtig en zijn lach klatert helder door de telefoon. "Ja, het is wel tijd om naar buiten te komen. Ik mis mijn vrienden en mijn familie. Wat ik als eerste ga doen? Naar de stad, naar een restaurant, lekker eten met een goed glas wijn."

Zondag, kwart over acht, 26 september 1993 was het zover. Toen was de wereldpers present om de verzegeling van de deur opengebroken te zien worden en Mark van Thillo en zijn zeven collega-*biospherians* uit hun kleine planeet te zien terugkomen in Biosphere 1: de aarde. Na twee lange jaren konden ze de zon weer rechtstreeks op hun huid voelen, de wind weer door hun haren, de onuitputtelijke variatie van het aardse menu weer langs de huig.

De wereld is nieuwsgierig naar hun relaas. Naar hun wetenschappelijke bevindingen uiteraard, maar stiekum vooral toch naar hun menselijke ervaring. Ze zijn er met hun achten ingegaan.

■ *De doorzichtige ark van Biosphere 2 ligt als een surrealistische nederzetting van Marsmannetjes in de woestijn.*

op 26 september 1991, vier vrijgezelle vrouwen en vier vrijgezelle mannen. Wat heeft zich 'sociologisch' tussen hun voorgedaan? Is er, om maar met de telefoon in Marks glazen huis te vallen, kans op geweest dat ze er met méér dan acht weer uit zouden komen? Worden er nog huwelijken aangekondigd?

VRIENDEN

"Nee, nee, dat is niet gebeurd", lacht de Antwerpenaar, "we kenden elkaar van tevoren al goed en waren vrienden. Nu zijn we nog extra goede vrienden geworden. Dat is alles." Het moge voor een buitenstaander, gevoelig voor wat lotsgebondenheid vermag in een hyper-romantische omgeving, onwaarschijnlijk zijn. Maar het klinkt overtuigend van achter glas vanuit Marks mond.

Extreem romantisch is zijn miniatuur-aarde inderdaad. Er voert een wandelpad aan de buitenkant langs het hele complex, zodat toeristen (die nu overigens worden weggehouden door de gesel van de hitte) volop inkijk hebben. Biosphere 2 heeft een golvende 'oceaan' van pakweg vijftig bij twintig meter, een palmenstrand, een tropisch regenwoud, rotsen, moeras, steppe, woestijn, akkers en de privacy van acht royale tweekamerflats met gemeenschappelijke eetzaal.

"Het is een heel grote wereld voor acht mensen. Je kunt alleen zijn en je kunt samen zijn als je wilt. Natuurlijk heeft iedereen zijn momenten van somberheid gehad en van verlangen naar de buitenwereld. Maar niemand is bijna *crazy* geworden en gaan schreeuwen: ik wil eruit. We waren goed voorbereid op de lange duur van ons verblijf", zegt Mark, de 33-jarige technisch ingenieur die verantwoordelijk was voor de honderden motoren en pompen die — deels werkend op zonne-energie — de lucht en het water, en daarmee de cirkels van het leven zelve, in beweging moesten houden.

Biosphere 2 is ontworpen als een mammoetexperiment, dat honderd jaar zal duren. Nu de huidige bemanning de hoekige koepel verlaten heeft, zal na enkele maanden van diepgaande ecologische analyse een tweede groep de ruimte voor langere tijd gaan bewonen. Enzovoort tot aan het einde van de volgende eeuw. Als het tenminste zo ver komt. Want in zijn nog jonge leven heeft het experiment al voor zoveel controverse gezorgd dat zijn voortbestaan wetenschappelijk en commercieel twijfelachtig is.

Het is de avontuurlijke Amerikaanse zakenman en miljonair Edward Bass geweest, die tien jaar geleden Biosphere 2 heeft bedacht. Hij verwierf dit stuk woestijn ten noorden van Tucson, kocht dozijnen biologen, ecologen, ingenieurs en ruimtevaartexperts weg bij NASA en Amerika's universiteiten en begon zijn droom van glas, ijzer en beton voor een bedrag van 150 miljoen dollars te verwezenlijken.

De broeikas zou compleet van de buitenwereld worden afgesloten, óók voor de bodem, waar een stalen vloer elke sluikse ademhaling in de aardse atmosfeer zou voorkomen. Een complex 'systeem' van duizenden verschillende levenssoorten — van bacterieën en algen via planten, insecten, vogels en zoogdieren tot de homo sapiëns — zou bestudeerd worden in zijn ecologische reis naar een eigen zelf regulerend ecologisch evenwicht. Wat sterft uit? Wat wordt dominant? Kan de mens zijn omgeving zo reguleren, dat hij in het 'minimale heelal' van een afgesloten licht doorlatende, tank overleeft? Wordt zo een menselijke stad mogelijk op de maan? Het zijn maar enkele van de duizenden vragen die Biosphere 2 zou kunnen beantwoorden.

VERWORPEN

Maar in de wereld van de serieuze wetenschap is het project in Arizona goeddeels verworpen als niet veel minder dan bedrof. Het dedain van de ernstige academici culmineerde begin dit jaar in een dramatische geste. De elf leden van de 'onafhankelijke wetenschappelijke adviescommissie, die het experiment begeleidt, namen toen collectief ontslag. De geleerden waren tot de conclusie gekomen dat Biosphere 2 een 'wetenschappelijk grap' is, een beoogde toeristische attractie, die de dimensies van een Disneyworld moet krijgen, een zó slordig en onoverzichtelijke volgepropt laboratorium dat fundamenteel onderzoek van de ontelbare reacties die zich binnen voordoen praktisch ondoenlijk is. De scepsis van de experts kan door een amateur gemakkelijk worden begrepen.

Er zijn tonnen oceaanwater, zoet water, zand, aarde en plantaardig materiaal aangevoerd uit allerlei uithoeken van de wereld om de natuurlijke omgeving van Biosphere 2 te vormen. Het inzicht in wat voor organismen allemaal zijn opgesloten in de enorme 'capsule' is verre van compleet. Zelfs de ingesloten hogere diersoorten waren niet allemaal gewenst. Zo vlogen er huismussen rond in de kas, die zich niet lieten vangen voordat de ruimte luchtdicht gesloten werd.

WEINIG EXTRA'S

"Er zijn veel te veel onbekenden en varianten in Biosphere 2. Men kan net zo goed vissen tellen in een afgeperkt stuk van de open oceaan in dit zogenaamd afgesloten ecosysteem. We leren hier weinig extra's, te meer omdat er tijdens de afgelopen twee proefjaren regelmatig buitenlucht naar binnen moest worden gepompt om het zuurstofgehalte voor de acht mensen op peil te houden", zegt een van de commissieleden, een ecoloog die zijn naam liever niet verbonden ziet aan zijn bittere kritiek. "Bovendien heeft het management van Biosphere 2 allerlei verzamelde wetenschappelijke dat niet aan ons is doorgegeven, kennelijk uit schaamte over de lage bruikbaarheid ervan."

Het mysterie van de verdwenen zuurstof heeft inderdaad een enorme inbreuk afgedwongen op de 'integriteit' van de verzegelde proeftuin. Vijftien maanden na de afsluiting, rond Kerstmis 1992, was het zuurstofgehalte binnen gedaald van de normale 21 procent tot 14,5 procent van de lucht. De acht bemanningsleden hadden last van ademnood en oververmoeidheid en moesten soms met pure zuurstof uit flessen 'bijtanken'. De 'staf' aan de buitenkant besloot tot een gigantische injectie van buitenlucht, waardoor een derde deel van de hele atmosfeer in de kas werd vervangen. Later moesten, omdat het zuurstofgehalte telkens weer omlaag ging, zulke operaties worden herhaald.

John Corliss, sedert februari de wetenschappelijke leider van het project, heeft zich in zijn barak met uitzicht op de glazen stad langdurig het hoofd gebroken over het waarom van het onverwachte verschijnsel. Zijn eerste verdenking ging uit naar de bodem, waarin het levende microorganisme veel meer zuurstof zou verbruiken dan voorzien. Maar intussen is zijn bevinding dat het gebruikte beton het levensvoorwaardelijke gas in hoog tempo opeet.

BOOSDOENER

"Dat is een zeer interessante ontdekking. De kooldioxide, die zich ophoopt in het begon, is de boosdoener. Misschien moeten we het begon voor de volgende proefperiode afsluiten met luchtdichte lak." Corliss, evolutie-expert en voorheen in dienst van NASA, heeft alles wat een echte geleerde hebben moet: een baard, dikke brilglazen en een overweldigend opgeruimd en praatgraag gemoed.

"Sommigen vinden dat de toevoeging van zuurstof de mislukking betekent van dit project. Maar het tegendeel is het geval. Het bewijst dat we bezig zijn met wetenschap, waarin je immers altijd voor onverwachte verschijnselen komt te staan. En we weten precies hoeveel zuurstof we hebben toegevoegd, dus dat hoeft onze studie-data niet te compromitteren", aldus Corliss. Het enthousiasme straalt af van zijn beweeglijke gestalte.

Als de schaduwen lang worden en de hitte draaglijker, wagen kleine groepen toeristen zich op het terrein. Ze slenteren door het straatje dat langs cadeaushops met Biosphere 2-T-shirts en koffiemokken naar het glazen gevaarte leidt. Er zijn koffiehuisjes, een restaurant, en een klein theater. De bezoekers hebben bij de kassa naast het stoffige parkeerterrein 12,95 dollar moeten betalen. Een gids onder een parasol voert ze langs de attracties. Biosphere 2, dat geen enkele overheidssteun krijgt, lijkt vooralsnog geen commercieel succes.

Maar dat zou kunnen veranderen. Het heeft een ontegenzeglijke charme, dit vreemde bouwsel niet ver van de Apache Reservation en van de grens met Mexico. Dit is Amerika ten voeten uit: een verlokkende cocktail van *high tech*, ruimtevaart, cowboys, indianen, commercie en een groots idee.

GLAZEN FLES

Hoe onvolmaakt hun kleine aarde ook nog was, acht mensen zijn er bijna in geslaagd om twee jaar lang onafhankelijk van de wereldse atmosfeer in een dichte glazen fles te leven. Akkoord, de fles bleek een beetje lek (vijf procent van de lucht 'wisselde' per jaar met de buitenlucht via miniscule gaatjes in de isolatie). Akkoord, er moest behalve zonne-energie nog door gas opgewekte elektriciteit van buiten worden geïmporteerd voor koeling en verwarming. Akkoord, de acht hebben maar tachtig procent van hun eigen voedsel (vooral groenten, noten en kippen) kunnen kweken en waren voor de overige twintig procent aangewezen op een mede-ingesloten voorraad. En akkoord, ze zijn allemaal flink vermagerd (Mark van Thillo ging van 66 naar 57 kilo en is nu stabiel op 61 kilo).

Maar het is toch in grote lijnen gelukt om samen met de planten en de dieren overeind te blijven. En er zijn al lessen geleerd. Je kunt leven waar je werkt, zonder mechanisch vervoer. Je kunt zonder chemische hulpmiddelen. Je kunt zonder papier (verboden in Biosphere 2) dankzij computers en stoffen doekjes. Alle menselijke afval en waswater kunnen op een beperkte oppervlakte compleet gerecycled worden.

"We verzamelen een weelde aan nieuwe gegevens. En we staan pas aan het allereerste begin van een experiment van een eeuw. De hele wereld zal zich hiervoor gaan interesseren. Talrijke universiteiten zullen mee willen gaan doen. De zo hoog ontwikkelde landbouwwetenschappers in Nederland bij voorbeeld, ik heet ze van harte welkom om te komen leren, experimenteren en onderwijzen", aldus professor Corliss.

Voor Mark van Thillo zit de reis in het onbeweeglijke ruimteschip Biosphere 2 er nu op. Ook zijn ogen en woorden hebben verraden dat wat nu de minachting van veel academici wekt, ooit het leven van de mensheid op de geschonden aarde en in het onherbergzame heelal zou kunnen redden. Hoewel, op de vraag of hij het nóg een keer zou doen, of hij nogmaals zo'n duurzame episode van zijn leven in glas zou laten verpakken, aarzelt Mark van Thillo langdurig. "Twee jaar was erg lang", komt er ten slotte uit.

Is het mede zo zwaar gevallen omdat in die romantische reageerbuis die ene menselijke reactie niet tot stand is gekomen? Dat valt nog te bezien. Dat zal nog wel te lezen vallen in dat onvermijdelijke boek, dat door Mark of een van de overige *Biospherians* geschreven zal worden en dat alles zal onthullen over wat er echt is voorgevallen tijdens een uniek experiment tussen de cactussen van Arizona.

■ *De acht vrijgezellen verlieten als acht even goede vrienden, maar niet meer dan dat, het experiment.*

Dubcek begraven met cynische achteloosheid

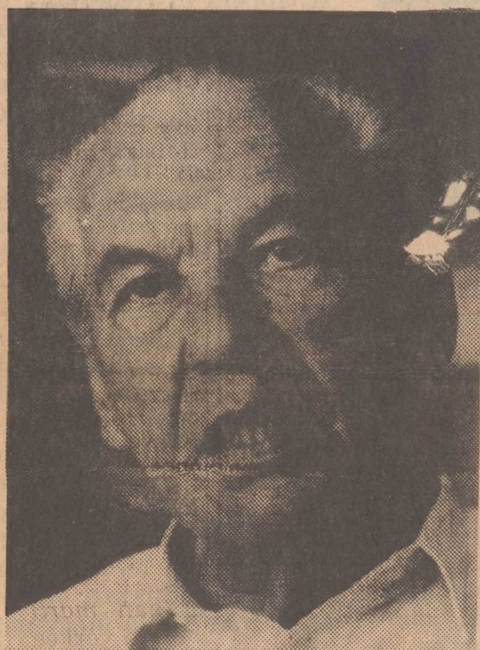
De moord op de Praagse lente

= door Stevo Akkerman =

Op de morgen van de 21e augustus 1968 stond prof. Eduard Goldstücker vroeg op om paddestoelen te gaan zoeken. De voorzitter van de Tsjechoslowaakse schrijversbond, tevens vice-rector van de Praagse Karelsuniversiteit en lid van het Tsjechische parlement, bevond zich in Oost-Slowakije, in de bergen van de Hoge Tatra.

Hij had gedacht rustig met vakantie te kunnen gaan. Maar toen iemand hem kwam vertellen dat de Russen waren binnengevallen, wist Goldstücker dat hij zich had vergist. Hij maakte zijn ontbijt af, ging volgens plan de bossen in om paddestoelen te rapen en dook daarna elf dagen onder. Vervolgens werd hij de grens overgesmokkeld en zo ontkwam de professor naar Engeland. Het zou tot 1991 duren voor hij terug kon keren.

EDUARD GOLDSTÜCKER was op die ochtend in augustus 1968 nog van plan rustig met vakantie te gaan. Totdat hij hoorde dat een half miljoen manschappen en tanks van het bevriende Warschau-pact zijn land, Tsjechoslowakije, hadden bezet om een einde te maken aan de Praagse Lente. Schrijver en parlementslid Goldstücker moest als een van de meest gezochte personen zijn land ontvluchten. Pas in 1991 kon hij terugkeren. De inmiddels tachtigjarige professor blikt in Praag na 25 jaar terug op de 'broedermoord'.

EDUARD GOLDSTUCKER

■ *Sovjet-troepen vielen in augustus 1968 Tsjechoslowakije binnen.*

Goldstücker woont nu weer met zijn vrouw in Praag. Daar ontmoeten wij hem in verband met de 25-jarige herdenking van het neerslaan van de Praagse Lente, de korte periode van liberalisering en democratisering in Tsjechoslowakije. De leiders in dit land trachtten in deze periode de verstarde stalinistische opbouw van de partij te hervormen en te komen tot 'een socialisme met een menselijk gezicht'.

CONFERENTIE

"Eind juli 1968 had de leiding van de Tsjechoslowaakse communistische partij een langdurige ontmoeting met het politbureau van de communistische partij van de Sovjetunie. Die ontmoeting vond plaats in een treinwagon aan de grens tussen Tsjechoslowakije en de Sovjetunie. Daar werd besloten tot een conferentie van alle leiders van de communistische broederlanden in Bratislava, te houden in augustus.

Toen de Tsjechoslowaakse delegatie terugkeerde uit Bratislava, riep zij in Praag een groep mensen bijeen om de uitkomst van de conferentie te analyseren. Wij kwamen tot de conclusie dat we in elk geval wat tijd gewonnen hebben. Het was op grond daarvan dat ik besloot drie weken vakantie te nemen in de Tatra's", vertelt Goldstücker.

"Het nieuws van de bezetting betekende een grote schok voor me. Een grotere schok zelfs dan het nieuws van de inval door Hitler, in 1939. Dit was tragischer. Van Hitler verwachtten we niets andersn dan het allerslechtste. Hij was onze vijand. Maar het Warschau Pact, dat waren onze vrienden, onze broeders."

Toen Goldstücker terugkeerde van zijn paddestoelmissie, werd hij opgewacht door enkele collega-schrijvers. "U moet zich verbergen, professor", zeiden ze en hij gaf hen gelijk: "Ik wist dat ik ergens bovenaan stond op de zwarte lijst van de Russen." De collega's hadden al een onderduikadres voor hem gevonden, waar hij per auto heen gebracht werd. Elf lange dagen bracht hij door in een kleine kamer van een flat, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat gekluisterd aan de radio. Daar ving hij ook, via de BBC, het opmerkelijke bericht op dat de Russen erin waren geslaagd hem gevangen te nemen.

Goldstücker, zo hoorde de professor zelf, was halfdood geslagen en vervolgens naar Siberië getransporteerd. Een extra aansporing om zijn land te verlaten. Hij realiseerde zich dat er geen hoop meer was. "De tanks van het Warschau Pact kwamen om de Praagse Lente te vermoorden. Ik had geen valse illusies. Ik wist dat ze gekomen waren om een einde te maken aan alle democratisering."

Dat Eduard Goldstücker de inval door de Warschau Pact-landen vergelijkt met die door nazi-Duitsland, en 1968 zelfs 'tragischer' noemt dan 1939, is veelbetekend. Want voor hem was 1939 een groot persoonlijk drama. Zijn vader, een Slowaakse jood, sneuvelde tijdens de Eerste Wereldoorlog. Zelf wist hij toen via Polen naar Engeland te ontkomen. Eduard, die in reactie op de opkomst van het nazisme in 1933 lid was geworden van de communistische partij, kwam in Londen te werken bij de diplomatieke dienst van de Tsjechoslowaakse regering-in-ballingschap. Zijn moeder was echter achtergebleven. Zij vond, net als de rest van de familie, de dood in de gaskamers van Auschwitz.

AMBASSADEUR

In 1949 werd hij de eerste ambassadeur van Tsjechoslowakije in Israël. Hij werd in 1951 overgeplaatst naar Zweden. Op doorreis werd de professor in Praag vastgehouden en gearresteerd op verdenking van 'misdaden tegen de staat'. In die tijd beleefde Tsjechoslowakije zijn stalinistische showprocessen. Communistische kameraden veroordeelden elkaar tot de galg en legden daarbij een bijzondere voorkeur aan de dag voor partijgenoten van joodse afkomst.

Goldstücker mocht van geluk spreken dat hij levenslang kreeg. Hij kwam in 1956 vrij en leidde tot 1968 een redelijk anoniem bestaan als germanist. Alleen in 1963 kwam hij even uit de schaduw, toen hij een internationaal Kafka-congres organiseerde. Onder het communisme was Kafka op z'n minst een omstreden auteur en als er geen sprake was van politieke dooi, dan waren zijn werken niet verkrijgbaar. Toen in 1968 Goldstücker weer kwam bovendrijven, herinnerde men zich zijn naam en niet in positieve zin. Hij werd de 'intellctuele vader van de Tsjechoslowaakse contra-revolutie' gedoopt. Niet helemaal ten onrechte overigens.

Als voorzitter van de schrijversbond was hij hoofdredacteur van het tijdschrift *Literarni Listy*. Dat blad bereikte in 1968 een oplage van driehonderdduizend exemplaren en werd ook door de Russen zorgvuldig gelezen. In de vele twistgesprekken die voorafgingen aan de augustus-inval, moest Alexander Dubcek zich verantwoorden voor bijna elke zin die Goldstücker geschreven had.

NOTULEN

"De Russen moeten een veel grotere invloed aan mij hebben toegeschreven dan ik mij bewust was. Pas onlangs kwam ik daar echt goed achter, toen ik de documenten onder ogen kreeg die president Jeltsin aan president Havel overhandigde. Daar zaten ook de notulen bij van de onderhandelingen die Alexander Dubcek op 23 augustus, twee dagen na de invasie, moest voeren in het Kremlin. Dubcek, die zich overigens dapper verdedigde, werd geconfronteerd met vier aanklagers, onder wie Leonid Breznjev en Aleksej Kosygin."

"Tijdens dat gesprek zegt Kosygin opeens: 'Luister eens, Dubcek. We hebben aan de grenzen van jouw land zo'n grote macht geconcentreerd, dat we zelfs de duivel kunnen verslaan en niet alleen Goldstücker'."

Wat was het dan voor vreselijks dat Goldstücker gezegd of geschreven had dat hij zoveel haat opriep en zelfs gezien werd als gevaarlijker dan de duivel zelf? In feite niets anders dan dat de Praagse Lente een unieke poging was om 'socialisme en vrijheid met elkaar te verenigen', zoals hij schreef in het eerste nummer van *Literarni Listy*. Dat dat de Russen ergerde, was niet zo verwonderlijk. Want die hadden allang ontdekt dat die twee zaken niet samengingen. Dat bleek ook wel in Tsjechoslowakije. Het ging, geeft Goldstücker nu toe, in 1968 veel meer om de vrijheid dan om het socialisme.

Dubcek en de andere leden van het centraal comité dachten misschien nog dat ze bezig waren het socialisme dichterbij te brengen. Maar het massale enthousiasme van de Tsjechoslowaakse bevolking voor de hervormingen kwam niet voort uit liefde voor het socialisme (met die term werd overigens altijd bedoeld: communisme), maar uit hunkering naar vrijheid. Veel supporters van de Praagse Lente, aldus Goldstücker, waren geen communist en niemand verlangde van hen dat ze communist zouden worden.

OPERATIE 'DONAU'

De Russen zagen het vervolg al voor zich. Tsjechoslowakije zou verloren gaan voor het socialisme en dan zou het niet lang meer duren voor het ook verloren zou gaan voor het Warschau-Pact, Zo was het in 1956 in Hongarije immers ook gegaan. En wat zou dat het effect zijn op Polen en de andere landen van het Oostblok? Liever dan dat af te wachten, organiseerde Breznjev de operatie 'Donau'. Met vijfhonderdduizend manschappen viel hij Tsjechoslowakije binnen. het ging om een tijdelijk verblijf, zei hij. Maar het zou uiteindelijk tot 1991 duren voordat de Russische troepen het land verlieten.

Anders dan de Hongaren in '56, pleegden de Tsjechoslowaken in '68 geen gewapend verzet tegen de bezetters. Dubcek, die als een gevangene naar Moskou was afgevoerd, kwam na een week weer terug en bleef aan als partijleider. Maar om hem heen viel de ene na de andere hervormer weg en zo werd het gezicht van de Praagse Lente, tragisch genoeg, ook het gezicht van de zogenaamde 'normalisatie'. Maar niet voor lang. In april 1969 werd hij vervangen door Gustav Husak.

Husak slaagde erin van zijn land een 'Biafra van de geest' (Heinrich Böll) te maken. Hij bleef aan tot Vaclav Havel hem opvolgde. Dat was in 1989 en het leek er even op alsof de Praagse Lente zich zou herhalen. Havel, Dienstbier en anderen leken een nieuw experiment te beginnen, zoiets als een 'kapitalisme met een menselijk gezicht'. Ze zouden de wereld bestoken met begrip en tolerantie. Hier en daar werd al gesproken over Tsjechoslowakije als 'een derde weg' tussen kapitalisme en socialisme. Niets is er van terechtgekomen.

In Tsjechië regeert nu een premier die regelmatig grapt dat de derde weg de snelste weg is naar de Derde Wereld en er wordt neergekeken op de hervormers van '68 ('het blijven toch communisten?'). In Slowakije regeert het populisme en roept het humanisme van Havel voornamelijk afgrijzen op.

KORTE METTEN

"Er is niets van terechtgekomen omdat met de neergang van het Sovjet-rijk en het Sovjet-systeem een atmosfeer ontstond waarin korte metten moest worden gemaakt met alles wat ook maar iets met communisme te maken had, inclusief ook de mensen van 1968. En er is een tweede reden, geloof ik: bevrijders houden er niet van voorlopers te hebben. Ze willen gezien worden als vallend uit de hemel. Maar in feite waren wij, de mensen van 1968, de directe voorlopers van de bevrijders van 1989."

"Maar het zal nog wel even duren voordat dat erkend wordt. Voorlopig prefereert men de vervalsing van de geschiedenis die wil dat de Praagse Lente niets meer was dan een ruzie tussen communisten onderling en daarom van nul en generlei waarde. Dat geldt overigens niet voor mensen die het hebben meegemaakt, hoor. Die herinneren zich maar al te goed dat die paar luttele maanden van 1968 een zelfzame periode van licht betekenden in de historie van hun land", betoogt Goldstücker.

Eduard Goldstücker heeft in alle jaren na 1968 contact gehouden met Alexander Dubcek. Tot de fluwelen revolutie gebeurde dat in het geheim via tussenpersonen. Na 1989 werden de twee veteranen van de Praagse Lente weer naaste vrienden. Bij alles wat Goldstücker dwars zit met betrekking tot de politieke atmosfeer in Tsjechië, heeft de behandeling die Dubcek te verduren kreeg hem wel het meest gestoord. Als hij aan het einde van de ontmoeting komt te spreken over de begrafenis van Dubcek in Bratislava (waar de Tsjechische premier Klaus ontbrak en geen van de wel aanwezige Tsjechen het woord voerde), klinkt meer emotie door dan bij alle eerder besproken onderwerpen.

"Toen Alexander Dubcek was overleden en ten ruste werd gelegd, behandelde men hem met een... een cynische achteloosheid. Wat ook Dubceks zwakke kanten geweest mogen zijn, hij had op z'n minst een fatsoenlijke begrafenis moeten hebben. De Tsjechen hadden geen afscheid van hem mogen nemen zonder hem hun respect te betuigen."

Bij vechtsport hoort een flinke dosis ethiek

Aikido: de weg naar harmonie

= door L.R. van Goens =

Martial art is ín. Men kan lid worden van de meest uiteenlopende takken van vechtsport. In rap tempo kan men zich opwerken tot 'zwarte bander', vervolgens tot tweede dan, en derde, om zich zo steeds verder te bekwamen. Er zijn Martial arts in een grote variëteit: Taek-wan-do, karate, judo, boksen, jiu jitsu, kickboxen enzovoort.

Aikido valt niet op voor het grote publiek, omdat men tegenwoordig over het algemeen nogal gericht is op competitie. Aan vredelievende, innerlijk geciviliseerde mensen vallen de bijzondere eigenschappen van deze budosport wel op. De éénmaking, die aikido vertegenwoordigt, staat geen competitie toe. De aikidoka (beoefenaar van aikido) zet die éénwording van lichaam, ziel en geest -met de wereld en met het universum- op de eerste plaats. Dit wordt bereikt door aikido dagelijks intensief te beoefenen. Als tweede gevolg gaat men harmonie ervaren, in die mate, dat er een totaal andere kijk op het leven ontstaat.

Als je aangevallen wordt kan je kiezen: er tegenin gaan en klappen incasseren, of met de tegenstander méé gaan. Dan zijn aanval omzetten tegen hemzelf, en hem eventueel de keus geven om tot een vredelievende oplossing te komen. In ieder geval geen vernietiging als dat niet nodig is. Dat laatste alternatief is het. principe van aikido.

Tegenstrijdig als het klinkt: aikido kan als training pas goed gaan, als je in harmonie bent met je partner op de mat. Het Japanse woord *Ai* betekent dan ook harmonie, *ki* is de energie (vergelijk: *chi* zoals in tai chi, de Chinese bewegingskunst), en *do* is de weg.

Vrij vertaald kan men stellen, dat aikido is: harmonie zoeken via de universele energie. Echte aikidoka's proberen ook niet de snelste weg naar de zwarte band te zoeken; dat is niet het doel. Die instelling kwam helaas in de sport door de westers-materialistische denkwijze. Je zwarte band (de eerste dan, in het Japans: *sho-dan*) halen, betekent dat je het pas begint te leren.

In de realiteit op straat wordt aikido een zeer serieuze zelfverdedigingstechniek, zoals bijvoorbeeld specialist Steven Seagal (zesde dan) in zijn video's laat zien. Zijn aikido is bepaald niét die van de mat, waar men voortdurend rekening houdt met de tegenstander. Hem staan allerlei soorten misdadigers naar het leven,' meestal behoorlijk gewapend. Als Seagal zeer krachtdadige aikido-technieken toepast, dan is het ook *all the way*.

De Curaçaose instructeur Wong: "Op het moment dat je -zoals bij bijna alle andere vechtsporten- tégen de kracht van de tegenstander ingaat, ben je niet langer met aikido bezig, want dan krijg je agressie tegen agressie. Aikido is juist het ontwijken van agressie. Als de agressieve kracht op je afkomt, dien je die van je af te buigen, en zelf weg te draaien. Zo zijn er verschillende bewegingen mogelijk, waarmee je de aanvaller in zijn eigen richting stuurt, waarna je hem ontwapent."

"Wil hij dan nog niet toegeven, dan zet je een klem (houdgreep) aan. Zo wordt hij gedwongen om zich over te geven - of in een zeer pijnlijke situatie te geraken."

De aikidoleraar spreekt van harmonie, om vervolgens zijn leerling op de grond te werpen. Dat men beurtelings elkaar neergooit op de mat heeft een tweeledig doel: het vergroot de kunst tot geven en nemen, en het brengt de partners steeds meer tot het doel: de volledige harmonie. In lichamelijk opzicht wordt men ook sterker, maar het gaat nu niet om fysieke kracht.

Ki (de levensenergie) moet het bewustzijn verruimen, zodat de geoefende aikidoka voelt wat zijn tegenstanders van plan zijn, zelfs al staan ze achter hem - ja zelfs al zijn ze nog op enige afstand verwijderd. De aikidoka kan dan de juiste bewegingen maken om de tegenstander vóór te zijn.

Vóór de eigenlijke les begint, gaat men gewoonlijk de spieren losmaken. Hier werden speciale oefeningen voor ontwikkeld. Daarna werkt men twee aan twee om nieuwe werp- of houdtechnieken aan te leren, of om door te gaan met de training. Hoe verder de aikidoka vordert, hoe gracieuzer de veelal rondgaande bewegingen worden.

Een aikido-demonstratie op het strand.

Deze rondgaande bewegingen zijn in principe ontstaan om het bieden van weerstand te voorkomen. Steeds worden twee elementen gecombineerd, namelijk: wegdraaien als je geduwd wordt, of juist meegeven wanneer je weggetrokken wordt.

De houdingen die bij aikido worden aangenomen zorgen voor een grote stabiliteit, zowel wanneer men beweegt, als wanneer men stilstaat. Het zijn in principe bewegingen vanuit de heup die de partner (of de tegenstander) uit het evenwicht brengen. Hierdoor leidt de aikidoka de kracht van de aanval af, en hij bewerkstelligt een middelpunt zoekend effect. De bewegingen zijn niet tegengesteld; men beheerst immers door de training elkaars bewegingen: aikidoka's bereiken uiteindelijk een volledige eenheid.

De technieken maken het mogelijk dat iedereen (klein of groot, man of vrouw) aikido kan beoefenen. De trainingen zijn ook dusdanig dat iedereen op eigen niveau kan werken.

神氣

The Founder of Aikido Ueshiba Morihei and his calligraphy "Shin Ki" (divine spirit)

De stichter van Aikido, Ueshiba Morihei en zijn kalligrafie Shin Ki (Heilige Geest)

Is het waar, dat één persoon het kan winnen van tientallen tegenstanders tegelijk, zoals je ziet op bij voorbeeld de films van Steven Seagal?

Wong: "Steven Seagal heeft als aikidoka de zesde dan. Hij past in zijn films de technieken op een harde manier toe - om het commercieel aantrekkelijk te maken. Het is inderdaad mogelijk."

"Voor mijn examen tweede dan moest ik het opnemen tegen vijf tegenstanders, allen zwartebanders. Ik moest me verdedigen, en zij vielen tegelijk aan!"

In de aikidotrainingen bekwamen de hogere graden zich in juist die technieken, die het mogelijk maken, meerdere tegenstanders tegelijk het hoofd te bieden.

FILOSOFIE

"Wat beginners zoeken, is het ontwikkelen van fysieke kracht, het ontdekken van hun eigen lichaam, de begrenzing van hun mogelijkheden. De diepere betekenis van aikido is voor hen nog niet belangrijk; daarvoor komt de belangstelling vaak in een later stadium. Je moet wel beginnen bij het materiële. Je zorgt eerst dat je je lichaam kent, versterkt en versoepelt, en dan pas kan je verder gaan naar de hogere vormen. Je kunt bepaalde stappen nou eenmaal niet overslaan."

"Alle vechtsporten behoren een flinke dosis ethiek in hun beginselen te hebben. Iemand die 100 jaar geleden aan *martial arts* deed, werd gezien als een zeer nobele figuur, die opkwam voor de armen, voor z'n medemens. Hij was iemand die geen misbruik maakte van zijn kracht. Dat waren dié mensen, die een behoorlijk innerlijk evenwicht hadden bereikt. Dit is in de loop der eeuwen, vooral toen de vechtkunst naar het westen overwaaide, bijna helemaal verwaterd. Gelukkig heeft aikido deze beginselen weten te behouden, dankzij de onvermoeibare inzet van O Sen Sei (grootmeester) Morihei Ueshiba, de grondlegger."

"Wij kregen in de loop der jaren heel wat deelnemers, die al aan andere vechtsporten gedaan hadden; zwarte-banders hoor! Ze zijn zeer tevreden met wat aikido ze biedt. Deze tak van vechtsport wordt meestal gekozen, als men ontdekt dat zij veilige, maar zeer zeker afdoende zelfverdedigingstechnieken biedt. In de overige *martial arts* geef je immers klappen, en je moet incasseren. Dat is heel gevaarlijk. Aikido leert juist dat je geen klappen mag krijgen; je ontwikkelt een grote snelheid bij het ontwijken. Als je een poos getraind hebt, ben je daar zeer vaardig in."

Aikido werd vóór de Tweede Wereldoorlog door Ueshiba in Japan ontwikkeld. Hij begon met aiki-Jutsu, maar was daar niet tevreden mee. Daarom werkte hij de gevechtssport verder uit tot aikido. Morihei Ueshiba beschrijft een visioen tijdens één van zijn trainingen, die zijn gehele instelling wijzigde. Dit visioen bracht hem ertoe, niet meer te willen winnen. Aikido zou veel meer moeten worden tot een totale levensstijl. Van toen af aan bracht Ueshiba harmonie en liefde in zijn vechtsport. In beginsel beperkte hij zich tot de mens, maar uiteindelijk wilde hij zodoende komen tot de universele kracht. Hij wenste eerbied voor ieder die je tegenkomt.

Een tijdlang had Ueshiba maar een beperkte groep leerlingen, maar na de Japanse capitulatie besloot hij dat de tijd was gekomen om aikido verder uit te dragen. In de jaren '50 en '60 zond hij enige van zijn leerlingen naar Europa, Amerika en zuid-Azië om aikido grotere bekendheid te geven. Ueshiba zelf praktiseerde na zijn 80e nog dagelijks aikido, en documentaires tonen de grootmeester in zijn element, daarbij géén fysieke kracht toepassend. Hij heeft tot zijn dood, op 86-jarige leeftijd, aikido beoefend. In deze tak van kunst wordt ook gezegd dat Ueshiba de grootste *martial artist* is geweest, die ooit geleefd heeft. Dit komt doordat hij zich in zijn meesterschap de universele *ki* kon eigen maken - en hij was daarna inderdaad onoverwinnelijk.

Op Curaçao werd aikido in 1980 door een Belgische instructeur geïntroduceerd. Wong (docent lichamelijke oefeningen) nam de school na vijf jaar over. De behoefte aan gedegen leiding bracht hem in contact met de U.S. Aikido Federation. De trainingen die hij daar moest volgen, brachten hem tot in Japan. Wong is van karakter zeer bescheiden, maar ondanks dat toch niet weinig trots op het feit dat hij als leerling geaccepteerd werd door Sensei (meester) Yamada, een direkte leerling van de grondlegger. Yamada heeft de leiding over de Federatie in de V.S. Hij behoort met zijn 8e dan tot de hoogste graden in de aikido-wereld. Wong heeft de *ni* (tweede) dan en is tevens de enige internationale instructeur in de regio.

In 1990 bezocht Yamada Curaçao voor het eerst, voor een seminar, op uitnodiging van de Aikido-groep Curaçao. Op 23 en 24 oktober dit jaar wordt hij weer verwacht, samen met Sensei Kanai (7e dan), ook een directe leerling van Ueshiba. "Een aikido seminar betekent actie, niet te veel gepraat..' aldus Wong, die Yamada assisteerde tijdens seminars in Venezuela en Ecuador.

Tijdens zulke seminars worden de nieuwste technieken geleerd, want aikido is voortdurend in ontwikkeling. Bovendien kan de Sensei het niveau van de groep-Curaçao bevorderen. Er zijn momenteel een vijfentwintigtal aikodoka's aktief betrokken bij de trainingen. Deze vinden plaats in de gymzaal van de St. Paulus l.t.s te Saliña.

"De *dojo's* (trainingsplaatsen) in Amerika zijn niet groter", zegt Wong zelfverzekerd. "Aikido vereist zelfdiscipline, en dat werkt selectief - mensen die in korte tijd hun dan willen halen, kunnen het geduld niet opbrengen. Zij menen geen resultaten te zien, en dan haken ze af. Maar als je met die instelling aan *martial arts* begint, ben je verkeerd bezig.'

KITLAND CHONG over luchtvaart *vervolg van pag. 1*

houder de ALM-aandelen slechts aan één entiteit kan overdragen n.l. aan de eilandsoverheden. Persoonlijk ben ik van mening dat een luchtvaartmaatschappij geen staatkundige grenzen kent. Als je de ontwikkelingen zowel in Europa als de Verenigde Staten volgt dan zie je dat er in onze industrie geen 'landengrenzen' bestaan.

VERPLICHTINGEN

Betekent dat ook dat de ALM in zo'n geval ook de verplichtingen die nu gelden t.a.v. de andere eilanden behoudt?

"Nee, dat geloof ik niet. Immers de huidige verplichtingen vloeien voort uit het feit dat wij tesamen een Antillen van vijf vormen. Maar nogmaals wij kunnen geen scherpe grenzen gaan trekken, want dan loop je het gevaar dat er meteen een Air Bonaire en een Air St.Maarten gaan opereren. Met Air Aruba hebben we al kunnen zien wat de gevolgen daarvan zijn op een kleine markt als de onze. Trouwens wij zouden in dat geval juist het tegenovergestelde krijgen van wat er wereldwijd aan de gang is. Vrijwel alle grote luchtvaartmaatschappijen zijn juist op zoek naar samenwerking om hun marktaandeel te vergroten. Kijk b.v. naar KLM en Northwest en nog recenter Lufthansa en United Airlines. Ook wij moeten al onze patriottische en emotionele overwegingen opzij zetten als wij over dit soort zaken moeten beslissen.

Heeft er voor wat de ALM betreft ook een 'boedelscheiding' plaatsgevonden met Aruba toen dat eiland in 1986 de status aparte verwierf?

"Aruba heeft zich bij de overgang naar een status aparte geheel gedistancieerd van de ALM, kennelijk vanwege de verliezen die er werden geleden. Wel bleef Aruba participeren in ABC-commuters, de dochteronderneming die de verbindingen tussen de eilanden verzorgde, en deze maatschappij werd ook meegenomen in de boedelscheiding. Bij de onderhandelingen daarover had men het ook over 'de gezamenlijke *carrier*'. Tot heden ben ik ervan overtuigd dat dit het beste model is, maar helaas is er in de praktijk niet veel van terecht gekomen. Laten we eerlijk wezen, er is geen ruimte voor zowel de ALM als Air Aruba als wij alleen op de lokale markt van Aruba en de Antillen zouden moeten opereren.

AIR ARUBA

De pers meldde onlangs een toenaderingspoging van de ALM met Air Aruba.

Chong: "De pers speculeert soms, zonder te weten waar het precies om gaat. Ik ben niet geheel correct geciteerd toen ik het over een samenwerking met Air Aruba had, want het gáat in dit geval niet alleen om Air Aruba maar om een samenwerkingsverband tussen 9 Caribische *carriers*. Hierover wordt al sinds 1990 gepraat met o.m. Air Jamaica en BWA. De ALM doet al vanaf het begin mee aan de gesprekken, maar Air Aruba heeft helaas dit jaar pas toenadering gezocht.

Wat wij ook mogen denken van Surinamers en van Nederlanders, je ziet dat wij tot een nauwe en vruchtbare samenwerking zijn gekomen met zowel de SLM als de KLM. Met de Amerikanen is dat niet zo moeilijk, want die zien alles strict zakelijk. In onze verhoudingen met Suriname en Nederland komen er altijd wel sentimentele overwegingen naar boven drijven.".

Wat zijn voor de ALM de voordelen van de samenwerkingsovereenkomst met de KLM?

"Het grote voordeel is dat je kan rekenen op de expertise van een luchtvaartmaatschappij van wereldformaat. En daarnaast heb je uiteraard ook enorme financiële voordelen. Neem alleen het feit dat de ALM momenteel de besprekingen leidt over brandstofleveranties en prijzen binnen het Caribisch gebied. Het is in de praktijk gebleken dat de ALM in de regio de meest gunstige brandstofregeling heeft, omdat wij met de KLM in één grote pool participeren die inkoopt voor het totale wereldnet van de KLM. Als wij zelfstandig zouden moeten onderhandelen, zouden we een veel hogere prijs moeten betalen.

Dezelfde voordelen hebben we ook op het gebied van verzekeringen. Wij betaalden aanvankelijk meer dan een miljoen dollar per jaar aan verzekeringspremies. Door de samenwerking met de KLM is dit nu tot een derde van dit bedrag teruggebracht.

CURACAO-HUB

En op het gebied van marketing?

"Daar ligt de zaak wat moeilijker, omdat wij ons richten op totaal verschillende markten. Maar wij fungeren b.v. al volop als *feeder* voor de KLM op de regionale routes. De ALM is indertijd opgericht als interinsulaire en regionale maatschappij met Curaçao als *hub* voor de KLM. Dat gold voor routes zoals b.v. Caracas en Port of Spain (Trinidad). Tot de dag van vandaag heeft de KLM geen rechten op de route tussen Caracas en de Antillen, die zijn voorbehouden aan de ALM. Wij hebben succesievelijk alle routes overgenomen die de KLM vroeger in de Caribische regio had op grond van bilaterale verdragen. Havana is de jongste aanwinst en binnenkort gaan wij voor de KLM ook op Kingston vliegen en er wordt al gesproken over Costa Rica. Zuid Amerika ligt nog te ver voor het type ALM-vliegtuigen.

In het draaiboek dat is opgesteld in het kader van de samenwerking met de KLM is wel voorzien dat wij in de toekomst ook op deze langere trajecten gaan opereren. Maar het blijft natuurlijk altijd zo dat wanneer het passagiersaanbod tussen een van deze bestemmingen en Amsterdam de moeite waard blijkt, de KLM liever zelf een rechtstreekse verbinding begint. Of zoals in het geval van Guatemala b.v. een verbinding Amsterdam-Orlando-Guatemala".

"Is er ook een mogelijkheid voor Zuidamerikaanse routes met een 'stopover' op Curaçao, zodat de lokale hotels van een nacht verblijf zouden kunnen profiteren en de lokale passagiers op christelijker tijden op zo'n vlucht naar Amsterdam kunnen reizen inplaats van in de nachtelijke uren zoals nu op sommige dagen het geval is?"

"Dat hangt natuurlijk af van de tarieven. Als ALM hanteren wij al een tarief vanuit Kingston en vanuit Caracas met doorverbinding naar Amsterdam, inclusief een nacht verblijf in een lokaal hotel".

Het vrije zone-verkeer waar U het over had, heeft de ALM nogal wat hoofdbrekens bezorgd in de afgelopen jaren.

"Niet alleen de ALM. Air Jamaica heeft het een tijdje geprobeerd en is er weer mee opgehouden. Haiti Trans Air en BWI zijn ermee begonnen, maar konden het ook niet volhouden. Het zijn routes die per definitie verliesgevend zijn. Het zijn markten die in een klap kunnen instorten bij politieke of economische instabiliteit in de betreffende landen. Wij hadden ooit negen vluchten per week op Jamaica, nu zijn het er amper twee. Hetzelfde hebben we gehad met Venezuela, Trinidad en Haïti".

CUBA

Hoe gaat het met de Havanavluchten?

"Lokaal gaat het redelijk. En dan bedoel ik het vervoer van passagiers uit de regio en Antilliaanse toeristen naar Cuba en passagiers die met de KLM uit Europa komen en met ons doorvliegen naar Havana. Trouwens het valt op dat er steeds meer Cubanen gaan reizen. Men zou dat niet denken met de deviezenproblemen waarmee het land te kampen heeft en met de reisbeperkingen die de overheid oplegt. Maar ze doen het onmogelijke om toch te kunnen reizen".

Heeft het Amerikaanse embargo tegen Cuba, dat men dit jaar zelf heeft willen verscherpen, problemen opgeleverd voor de ALM om met deze route te beginnen?

"Wij hebben de zaak goed voorbereid. Er zijn ruim van tevoren besprekingen gevoerd met de Nederlandse en Venezolaanse regering en met het State Department. De Amerikanen hebben er geen problemen mee als er niet al te veel ruchtbaarheid aan gegeven wordt. Persoonlijk heb ik er geen moeite mee. Ik ben een paar keer als toerist in Havana geweest en ik moet zeggen dat er dan niet veel verschil is met Miami. Met je paspoort kan je in de winkels voor buitenlanders van alles kopen. Zelfs Frica juice, 'made in Brievengat'... Al kost een blikje daar wel 3 dollar.

Even nog de komst van American Airlines binnenkort, waarover zoveel te doen is geweest.

Chong: "Laat me nogmaals herhalen dat de ALM geen enkel bezwaar heeft dat American Airlines of welke andere Amerikaanse *carrier* dan ook hier komt. Integendeel, het feit dat wij zelf al het mogelijke hebben gedaan om met United Airlines tot een samenwerkingsovereenkomst te komen is hier een bewijs van.

Waar wij wel moeite mee hebben is dat onze overheid American Airlines betaalt om te komen. En dat gebeurt, hoe je het ook noemt: betaling van promotiekosten, vrijstelling van huur, of betaling van landings- en parkeergelden. Ik persoonlijk en met mij vele anderen, geloof niet dat je *airlift* (vliegcapaciteit) je *flow* (toeristenstroom) bepaalt. Je bestemming moet aantrekkelijk zijn, dan komt de rest bij wijze van spreken vanzelf. Neem Mexico. Dat land spreekt Curacaoënaars aan, omdat ze ranchera's willen zingen, op de Plaza Garibaldi naar mariachi's willen luisteren, margarita's willen drinken en lekker willen eten. Om er te komen moet je naar Miami en vijf tot zes uur op een aansluiting met Aero Mexico wachten. Maar ze hebben het er voor over. En dat geldt m.i.ook voor de Amerikaan als hij per sé ergens naar toe wilt".

De Amerikaan die op zoek is naar zon, strand en casino's heeft wel de keuze tussen talloze andere mogelijkheden in het Caribisch gebied, die hij sneller en comfortabeler en met aantrekkelijke tarieven kan bereiken.

"Dat kan wel waar zijn, maar ik blijf er bij dat als een toerist per sé naar een bepaalde bestemming wil reizen, hij dat doet ongeacht kosten of moeite. Wij moeten er voor zorgen dat het produkt dat wij aan te bieden hebben zo aantrekkelijk is, dat aan ons de voorkeur wordt gegeven boven andere landen".

Natuurlijk beter worden

Rudolf de Wit

Manuele geneeskunde

Nadat hij goede resultaten had gezien van de manuele geneeskunde in het buitenland richtte ir. F. Philips in 1967 de stichting voor Manuele Geneeskunde op. De stichting kreeg een opleidingsinstituut en een polikliniek tot haar beschikking. Centraal staat bij het onderzoek van het bewegingsapparaat het opsporen van gewrichtsblokkeringen. Een blokkering is een functiestoornis van een gewricht, zonder dat daar anatomische veranderingen aan ten grondslag behoeven te liggen. Klinisch uit zich de blokkering door een bewegingsbeperking gepaard gaande met een zogenaamde 'blokkeringseindgevoel'.

De bewegingsbeperking bij een blokkering is röntgenologisch te analyseren voor en na de behandeling. Bijna alle gewrichten van de wervelkolom en extremiteiten kunnen blokkeren, met uitzondering van de 'hypermobiele gewrichten' (schoudergewricht, knie, bovenste spronggewricht, atlas/axis). De manuele geneeskunde omvat een verzameling van manuele technieken. Men probeert te komen tot een objectivering van verschillende handgrepen die bekend zijn in de chiropractie, de osteopathie en andere wervelkolomtherapieëen.

In de praktijk gebruikte technieken worden verdeeld in:

a. technieken voor weke delen (massagevormen);
b. mobilisaties. Hiermee bedoelt men bewegingen binnen de fysiologische grenzen;
c. direct gerichter handgrepen, de manipulatie en
d. naast deze technieken maakt men gebruik van fysiotherapie, neuraaltherapie en medicamenten.

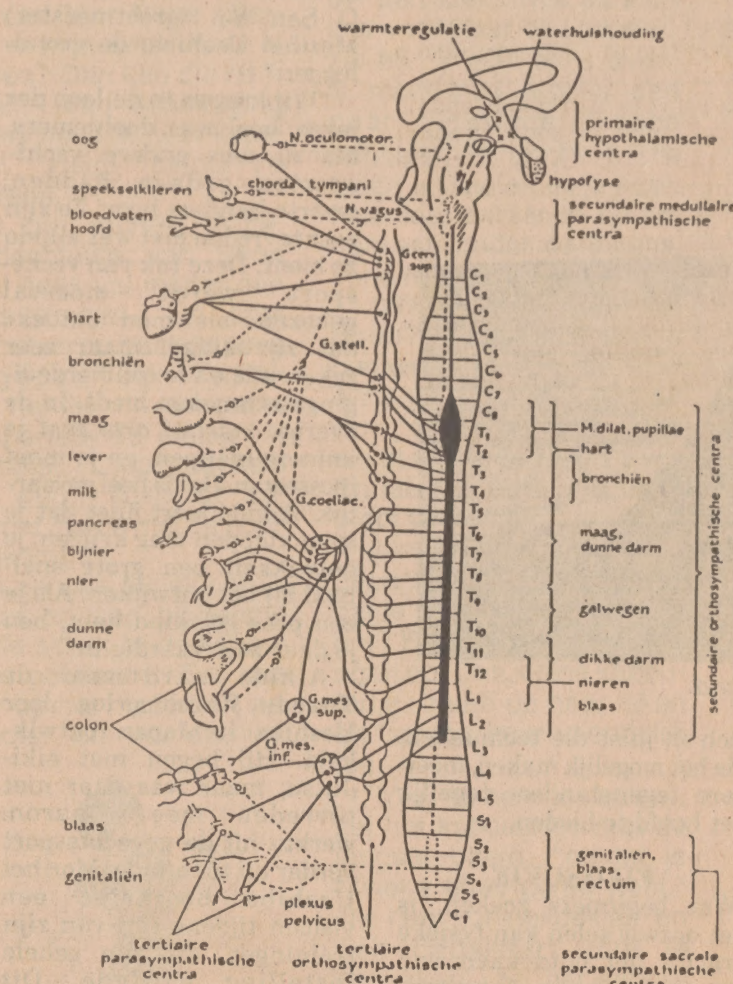
Met onder 'c' genoemde, bedoelt men de manipulatie. Deze bestaat uit ingrijpen in het gewrichtsmechanisme waarbij voor een fractie van een seconde gewrichtsvlakken van elkaar worden gebracht. Hierbij komt het tot het bekende 'kraken'. Hierdoor kunnen de normale gewrichtsfuncties en de veelal daardoor veroorzaakte storingen binnen het betreffende segment worden opgeheven. Bij de behandeling van een blokkering probeert men niet primair de stand van het gewricht te veranderen, maar men tracht de functie ervan weer te herstellen. De behandeling gebeurt zonder pijn.

CYRIAX

Dit systeem is ontwikkeld door de Londense orthopeed James Cyriax en later uitgebouwd met vele andere inzichten en technieken. Het begrip orthopedische geneeskunde moet worden gezien als tegenhanger van orthopedische chirurgie, vergelijkbaar met de relatie neurologie/neurochirurgie of cardiologie/hartchirurgie. Het omvat de onderzoek en de behandeling van aandoeningen van het bewegingsapparaat die in principe niet voor operatieve therapie in aanmerking komen dus voornamelijk letsels van de spieren en pezen.

Het basisprincipe van orthopedische geneeskunde is dat iedere pijn in het bewegingsapparaat kan berusten op een 'laesie'. Bij een laesie (beschadiging) in het bewegingsapparaat kan de pijn worden opgewekt of verergerd door een of meer bewegingen. Bij analyse van een grote serie patiënten met aandoeningen van de bewegingsapparaat is gebleken dat ieder laesie een vast, karakterestiek patroon van ongestoorde en gestoorde bewegingen met zich mee brengt.

Hierbij zijn beperkte, pijnlijke of verzwakte bewegingen van even groot belang als de onbeperkte pijnloze of krachtige bewegingen.

Schema van het vegetatieve zenuwstelsel

Wanneer door middel van dit functieonderzoek is vastgesteld welk structuur is aangedaan, kan door palpatie (tasten) de exacte lokalisatie van de laesie worden bepaald. Daar het letsel met behulp van een zeer verfijnde diagnostiek nauwkeurig kan worden gelokaliseerd. kan de therapie in het Cyriax-systeem, in de meeste gevallen de massage met een vinger gegeven worden (bij voorbeeld precies op de aanhechting van de pees).

Bij infiltraties (injecties) met corticosteroiden, soms geïndiceerd, is na minitieuze diagnostiek ook slechts een kleine hoeveelheid vloeistof nodig mits aangebracht exact op de plaats van de laesie. Bij een gedeeltelijke blokkade van een gewricht is de behandeling gericht op het verplaatsen van een boot- en kraakbeen fragment op zodanige wijze, dat dit fragment op zijn oorspronkelijke plaats in het gewricht terugkomt, of op een zodanige plaats in het gewricht terechtkomt dat geen blokkade meer optreedt.

BOURDIOL

Deze Fransman is eigenlijk een verzamelaar van verschillende therapieën, waaruit hij zijn eigen systeem heeft ontwikkeld. Aan elk niveau van de wervelkolom heeft hij, na het bestuderen van de anatomische bewegingsmogelijkheden en functies, de beste manipulatie-techniek gekoppeld.

Bourdiol gebruikt naast zijn manuele technieken ook veel uit de acupunctuur en ooracupunctuur waardoor zijn resultaten snel en soms wel wonderbaarlijk zijn. Door het gebruik van andere therapieën, zoals de acupunctuur is het mogelijk om na de manuele therapie, het geblokkeerd gewricht zonder pijn, weer tot een normale bewegingsuitslag te brengen.

SCHADELIJK

Oorzaken van schadelijke effecten van chiropractie en manuele therapie/geneeskunde lijken vooral te liggen in onvoldoende kennis van de ziekte die men gaat behandelen, gebrek aan anatomische kennis en onbekwaamheid in de techniek van behandelen. Een goed opgeleid manueel therapeut met de nodige ervaring zal slechts zeer zelden complicaties veroorzaken. Over de frequentie en de omvang van de schadelijke effecten ten gevolge van chiropractie is weinig exact te zeggen.

Hoewel er in Noord-Amerika per jaar zo'n 75 miljoen manuele behandelingen plaatsvinden, is het aantal gevallen waarin ernstige lichamelijke schade optrad en dat in de literatuur is vermeld, gering volgens verschillende auteurs.

In Australië is een onderzoek gehouden onder de patiënten van chiropractors. Drie procent van de 484 personen was ontevreden over de behandeling. Bij geen van de vijftien gevallen kon men bewijsmateriaal vinden voor de vaak gehoorde stelling dat de behandeling door chiropractors grote gevaren met zich meebracht voor de patiënt. Auteurs informeerden bij verzekeringsmaatschappijen die de beroepsverzekeringen van de genezers verzorgden. Zij vonden dat de schadeclaims zeer zelden voorkwamen.

INDICATIE

Het indicatiegebied voor de manuele therapie is eigenlijk groot. Alle gewrichtsklachten met bewegingsbeperking vallen hieronder. Door de zenuwvoorziening vanuit de wervelkolom kunnen bij dislocaties van de wervelkolom de verschillende orgaanklachten ontstaan. Ook de psychische klachten kunnen hun oorzaak hebben in de wervelkolomblokkades. U kunt dus met allerlei pijnklachten en psychische klachten terecht bij de manuele therapeut. Een gedegen onderzoek door uw huisarts, die eventueel röntgenfoto's laat maken, is wel een vereiste. Een behandeling bij de manueel therapeut hoeft absoluut geen pijn te doen. Hooguit is het geluid, dat vaak bij de manipulatie gehoord wordt, eventjes eng.

Op Curaçao moet ik jammer genoeg bekennen dat het sinds jaren een chaos is. Deze chaos wordt met de dag groter. In elke windstreek van het eiland kan je een 'kraker' vinden. Met of zonder opleiding, met of zonder assistentes die hij wederom zelf heeft opgeleid. Vanaf de fysiotherapie tot de meest duistere vormen die men onder de natuurgeneeswijze schuift, bestaat geen controle. Tevergeefs heeft men verscheidene malen geprobeerd om vanuit de GGD en Volksgezondheid een vage lijn te kunnen trekken in deze duisternis.

Men is nog niet verder gekomen dan een tariefbepaling voor fysiotherapueten. Het beroep 'fysiotherapie' is echter niet beschermd, waardoor er nu nog in het jaar 1993 verschillende 'fysiotherapeuten' rondlopen, die nog nooit een achterdeur van een opleiding hebben gezien.

De enige manier om een beetje zekerheid te hebben, is om als patiënte te zorgen dat u altijd verwezen wordt door uw huisarts naar een bekwame manueel therapeut..... en dan is te hopen dat uw huisarts zelf op de hoogte is van wat eigenlijk 'manuele therapie' is.

Liever heimwee dan Holland

door Rene Van Nie

Curaçao

Curaçao heeft veel weg van een wispelturige, onberekenbare, beeldschone vrouw. Om die reden was het liefde op het eerste gezicht toen ik begin jaren zeventig op het eiland aankwam waar ik meteen werd geconfronteerd met de service. Die kon ik nergens vinden. In geen hotel, winkel of overheidsinstelling. De eerste paar dagen was dat even wennen. Maar daarna begon ik het een beetje te begrijpen.

Vanaf dat moment liet ik het na om in een winkel de verkoopsters meteen 'lastig' te vallen met mijn bestelling maar wachtte even geduldig terwijl de dames met elkaar babbelden zonder me een blik waardig te keuren. Na een minuut of drie ging ik dan nonchalant op de toonbank leunen, slaakte een kreet van bewondering en roemde hun haar of halsketting. Meestal gaf dat de doorslag en werd ik weliswaar heel *poko poko*, uiteindelijk op mijn wenken bediend.

De 'service' in het hotel was van hetzelfde laken een pak en in het begin lieten de dames me een zee van tijd om over het helblauwe water te staren zonder uitzicht op eitjes met bacon en waterige koffie. Nog jong, energiek en vrijgezel loste ik dit probleem op door 'verkering' te zoeken met een dienster die 'in de markt was', waardoor mijn vakantie perfect werd. Want een Curaçaose vrouw zorgt goed voor haar man of minnaar.

Vandaag de dag is de service er een stuk op vooruit gegaan. Ook in de hotels valt er over de bediening niet zo veel meer te klagen. Waar ik zeer gelukkig mee ben. Want ik vrees de dames niet meer zo makkelijk te kunnen verleiden als twintig jaar geleden en hing het ontbijt nog steeds af van mijn charmes dan zou ik elke ochtend honger lijden. Gelukkig blijft er 's middags en 's avonds nog genoeg over om heerlijk te eten op het warse eiland. Niet zozeer in de hotels of restaurants met een buitenlandse naam, maar gewoon lokaal. Net als Bonaire heeft Curaçao een lokale keuken die absoluut perfect is en waar arm en rijk elkaar vinden, samen geschoven aan ruwe houten tafels waarop, meer voor het gemak dan voor de gezelligheid, plastic kleedjes en bloemen. Restaurants waar geen blind paard schade kan doen maar men de sterren van de hemel kookt.

Loop je door Willemstad dan krijg je het idee in de grote mensenwereld te zijn ook al houdt het met een paar straten op en zou veel van de koopwaar in de jaren zestig niet misstaan. Maar het gaat om het gevoel en de 'adem' van mooie mensen in de tropen die zich veelal gracieus voortbewegen in strakke broeken, wapperende lawaaihemden of te nauwe topjes. Het 'eigene' van Curaçao is in al die jaren dat ik er kom, niet verloren gegaan. Er is veel veranderd, problemen escaleren en er zijn negatieve ontwikkelingen waarmee Curaçao niet achter blijft bij andere landen. Goed en fout gaan steeds meer een eigen weg en waar je enerzijds vol bewondering voor een uniek gerestaureerd landhuis kan staan, stort de boel achter je rug helemaal in. Maar je vindt altijd iets moois om wat lelijk is te kunnen verdragen want aan het einde van de rit kleurt de lucht het eiland weer sprookjesachtig mooi en waait de wind alle leed van die dag uit over zee zodat er genoeg ruimte ontstaat de nacht te kunnen verdragen.

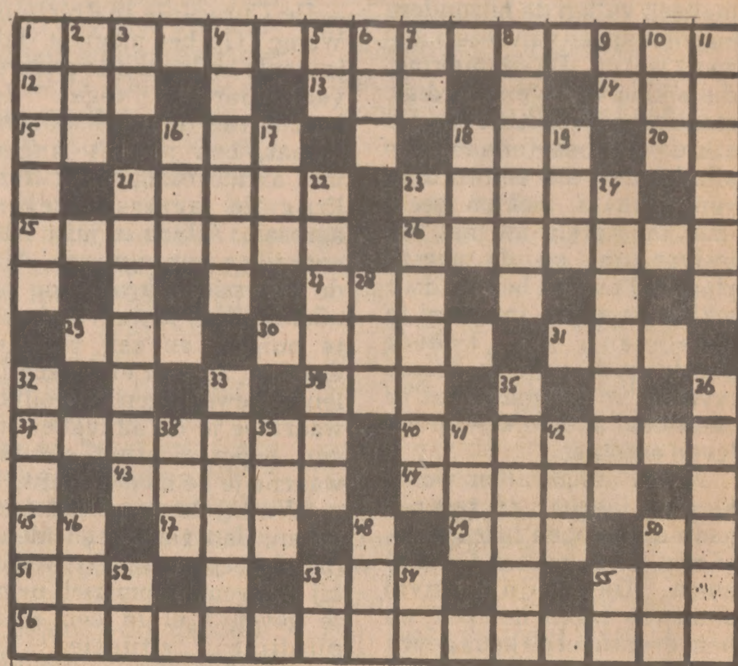
Op Curaçao is het alles of niets. Het relatief kleine eiland herbergt zo maar even een aantal schrijvers van wereldformaat. Boeli van Leeuwen, Frank Martinus Arion en Tip Marugg. Een fantastisch artiest als Elis Juliana en een groot man als Pater Brenneker waar de paus een voorbeeld aan kan nemen. En niet te vergeten talentvolle dames zoals Diana Lebacs, Laura Quast en Nydia Ecury. Alleen op muzikaal gebied wordt Curaçao overklast door Bonaire met de fabelachtige groep 'Watapana' uit het kleine Rincon. Voor het eerst op cd met 'Musika Folkloriko'. Schitterende, heel wezenlijke muziek, waardoor je de aarde en het zweet ruikt. En het gevoel krijgt bij de Bonaireaan aan tafel te zitten, in zijn knoek te lopen of samen aan een bar te hangen met een biertje zonder glas. Absolute topkwaliteit en bruisend van talent. Curaçao en Bonaire herbergen ware kunstenaars en kunnen om die reden niet stuk. Ondanks alle pogingen van sommige machtshebbers, projektontwikkelaars en ander ongeregeld die de eilanden in hun voordeel gebruiken. En wel of niet samen met Nederland, op één of andere manier rommelt de bevolking zich altijd wel weer omhoog. Want ze bezitten wat velen ontbreekt; de kunst om te overleven.

Maar waar ik nu op wacht is de nieuwe generatie en ik vraag me af waar de jonge Boeli, Frank, Tip of Elis blijft. En rond de opvolgsters van Diana, Laura en Nydia blijft het ook heel stil. En dat is gevaarlijk voor het eiland. De wartaal en wanorde van de politici vrees ik niet. Ze komen en gaan nadat ze hun slag hebben geslagen en de bevolking ruimt de brokstukken op. Kansarme jongeren zullen er altijd zijn. Chollers blijven stelen en snuiven. En aan de misdaad zal geen einde komen. Het maakt allemaal niet uit. Maar een land dat gewend is aan kopstukken die de Antilliaanse Cultuur als geen ander weten uit te dragen, komt in onoverkomelijke problemen wanneer er geen nieuwe generatie is die dat kan voortzetten. Dan verarmt Curaçao pas écht.

Kruiswoordpuzzel

HORIZONTAAL: 1. hoefijzervormig staafje tot bevestiging; 12. Spaanse uitroep; 13. lokspijs; 14. gesloten; 15. maanstand; 16. geboden bedrag; 18. woonboot; 20. uitroep; 21. voorstel; 23. wijnsoort; 25. werkruimte; 26. muziekinstrument; 27. afgelegen; 29. behoeftig; 30. neerslag; 31. vaas; 34. kledingstuk; 37. grondstof voor kleurfabricage; 40. voortreffelijk; 43. vruchten; 44. inwendig orgaan; 45. ten bedrage van; 47. oogholte; 49. zaadkorrel van een vrucht; 50. persoonlijk voornaamwoord; 51. vlaktemaat; 53. boom; 55. honingdrank; 56. plaats waar ernstvuurwerken worden gemaakt.

VERTICAAL: 1. drassig land; 2. vogel; 3. voorzetsel; 4. ontroering; 5. bazige vrouw; 6. knaagdier; 7. spil; 8. knaagdier; 9. sportevenement; 10. baan; 11. eerstaankomende; 16. rondvoorwerp; 17. aanwijzend voornaamwoord; 18. bloeiwijze; 19. aardewerk; 21. sprookjesfiguur; 22. rijk aan ondervinding; 23. strijkbout om een zeis scherp te maken; 24. vogel; 28. ik; 32. water; 33. muziekinstrument; 35. water; 36. poets; 38. haarpluk; 39. buitendijks land; 41. klap; 42. precies; 46. spoedig; 48. alvorens; 50. water; 52. getijde; 53. lidwoord; 54. ondernemingsvorm; 55. titel.

Winnaar vorige week

UIT HET GROTE aantal inzendingen van de Amigoe Puzzel van verleden week is uiteindelijk als gelukkige winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

H. Greymans
W. Gr. St. Joris 251
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie afhalen op het kantoor van de Amigoe: Curaçao - Scherpenheuvel z/n, tot drie uur n.m.; Aruba - Kaya G.F. Betico Croes 110 tijdens kantooruren.
Oplossingen moeten ingediend zijn op Curaçao vóór donderdagmorgen tien uur en op Aruba vóór woensdag middag vijf uur.
Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden:

AMIGOE PUZZEL

Curaçao: POB 577, Aruba: Caya G.F. Betico Croes 110 en Bonaire: Kaya Gobernador Debrot 152 t.n.v. Hubert Linkels.

Oplossing vorige week

HORIZONTAAL: 1. scheepsregister; 12. tel; 13. tor; 14. vlo; 15. al; 16. per; 18. rad; 20. S.G.; 21. leges; 23. mulat; 25. eboniet; 26. eminent; 27. rit; 29. spa; 30. poeet; 31. dek; 34. pro; 37. etalage; 40. ocarina; 43. teler; 44. roman; 45. ar; 47.lak; 49. les; 50. fa; 51. dom; 53. nut; 55. Lea; 56. egelantierappel.

VERTICAAL: 1. stapel; 2. cel; 3. HL.; 4. elegie; 5. St.; 6. Rob; 7. er; 8. Italië; 9. tv; 10. Els; 11. rogate; 16. pen; 17. ree; 18. rum; 19. dan; 21. loopkat; 22. stroper; 23. meteoor; 24. tegenin; 28. ler; 32. genade; 33. Malaga; 35. camera; 36. kabaal; 38. lel; 39. gek; 41. col; 42. ras; 46. rog; 48. lui; 50. fee; 52. me; 53. N.T.; 54. te; 55. lp.